

02 | Marts 2011
Årgang 147

budskabet

Tidsskrift for bibelstudium, trosliv og mission

Tema | Bibelfortælling

Hvordan fortælle bibelhistorie?
Kærlighedens ord kan hjerter altid fatte
Vi møder Gud - om fortællegudstjenester

indhold;

leder

- 02** Den danske folkekirke har løbet de religiøse horn af sig

tema

- 04** Fortælling og sandhed
Hvorfor fortælle bibelhistorie?
- 07** Kærlighedens ord
kan hjertør altid fatte
- 10** Hvordan fortælle bibelhistorie?
- 15** Digt - Det levende ord
- 16** Vi møder Gud
- om fortælle gudstjenester

andre artikler

- 18** Jeftas skrig

horisont

- 22** Elsk jeres fjender"...?
- 22** jagtgudstjenester
og kristen håndboldskole

bibelens overraskelser

- 24** Forargelse

undervejs

- 20** I Kina spiser de hunde

mission gennem 100 år

- 28** Verdens ældste missionær
J. M. T. Winther

bøger

- 33** Jeg´et i Romerbrevet 7,7-13 og 14-25
- 35** Johannes´ Åbenbaring

ISSN 0901-4802

www.budskabet.dk

Budskabet udkommer seks gange om året;

Januar, marts, maj, juli, september og november.

Artiklerne i Budskabet afspejler ikke nødvendigvis redaktionens synspunkter, men redaktionen er ved deres optagelse ansvarlig for, at holdninger og synspunkter må kunne rummes inden for det, som LM står for.

Eftertryk, kopiering og citering er tilladt med tydelig kildeangivelse.

Design Chr Rahbek Olsen / Sara Holm

Forasidefoto www.sxc.hu

Tryk Øko-Tryk

Pris Abonnement: 240 kr. Unge under 30 år: 140 kr.

Udgiver og ekspedition

Luthersk Mission

Industrivænget 40, 3400 Hillerød

tlf. 4820 7660

[dlim@dlim.dk](mailto:dlm@dlim.dk)

www.dlim.dk

Redaktion

Birger Daniel Petersen, vicegeneralsekretær
(redaktør)

Viemosevej 23, 3400 Hillerød. bdp@dlim.dk

Flemming Bak Poulsen, forlagsredaktør, København
(redaktionssekretær)

Lene Due Madsen, lærer, Gudhjem

Inge Bøgel Lassen, lærer, Aalborg

Christian Haahr Andersen, leder af Café Kilden,
Herning

Den danske folkekirke har løbet de religiøse horn af sig

AF CHRISTIAN HAAHR ANDERSEN

.....

Denne konklusion drager Bjørn Bredal i et indlæg om Folkekirken i Politiken den 27.12.10, og slutter med ordene ”og gud ske tak for det”.

Bjørn Bredal (BB) begynder sit indlæg med at nævne, at i julen 2010 gik over en million danskere i kirke. Det vil sige, at hver fjerde dansker gik i kirke juleaften. Men om søndagen (2. juledag) var tallet næppe langt over hundredetusind, siger BB videre. Disse tal fortæller os ifølge BB, at danskere længes efter mere mellem himmel og jord, men de viser også, hvor afslappet et forhold danskerne har til det gamle hus, som står, om end tårnene falde.

Skal kirken privatiseres?

Ja! Svarer viljefaste ateister og genfødte kristne. Ifølge BB har begge parter et ønske om klare linjer og dermed en adskillelse af

kirke og stat. BB medgiver, at tænker man logisk og principielt, så skal statskirken afskaffes, men svaret er nok nærmest et nej, hvis man tænker mere pragmatisk, og gerne fortsat vil have en kirke der på gode juleaftener samler op imod halvanden million danskere, og som ikke er så troende, at det gør noget. BB henviser til Politikens gamle redaktør Viggo Hørup, som sagde noget i retning af, at statskirken er det bedste værn mod religiøsitet. BB er tilbøjelig til at give ham ret, for hvis kirke og stat blev adskilt, ville vi få en langt mere forkyndende kirke. Der ville blive mere kul på kedlen, og der ville blive betydeligt større forskel på kirkegængere og alle andre.

Tordenprædiken og helvedesild findes kun i få kirker

Der var kun få præster, der benyttede juleaften til tordenprædiken og helvedesild. Kirken er i stedet ”mere orienteret mod livsvisdom

Bjørn Bredal; Ikke så meget tro, men masser af kultur.

og billeddannelse omkring et af de smukkeste produkter af menneskelig fantasi og længsel: Gud i himlen". Den typiske folkekirkepræst anno 2011 er ifølge BB en kvinde, som har gennemgået en lang universitetsuddannelse og undervejs mistet det meste af barnetroen. BB's konklusion når det gælder præsterne og deres kirker er: "Ikke så meget tro, men masser af kultur". Den danske folkekirke har løbet de religiøse horn af sig og gud ske tak for det.

De bibeltro præster

Jeg finder BB's karakteristik af den danske folkekirke meget skarpsindig og desværre tæt på at være sand. Når BB hævder, at folkekirkepræsterne i dag stort set ikke taler dunder og heller ikke holder tordenprædikener og taler om helvedesild, så må det forstås sådan, at BB mener, at den klassiske forkyndelse af synd og nåde, tro og vantro, frelse og fortabelse stort set er forstummet. Den danske folkekirke har løbet de religiøse horn af sig. Det vil sige, at ingen i dag går anfægtet hjem fra en gudstjeneste, for syndens alvor, Guds hellighed og fortabelsens risiko nævnes ikke længere. BB maler med den brede pensel. Han ved godt, at der findes præster og menigheder i Folkekirken, der holder sig til Guds ord, og hvor der også i dag tales klart om synd og nåde, frelse og Helvede. De har ikke løbet de religiøse horn af sig og Gud ske tak for det. Alligevel er også de præster, der er udgået fra MF og DBI påvirket af den kirke, de arbejder i. Måske har Viggo Hørup ret, når han sagde, at statskirken er det bedste værn mod religiøsitet, sådan at det klare bibelske budskab let forstummes i Folkekirken. Mit indtryk er, at BB's karakteristik af folkekirkens præster også delvis gælder en del af de præster, der er udgået fra MF og DBI. Deres prædikener har ganske vist mere bibelsk indhold end flertallet af præsterne, men de ubehagelige og umoderne ord i

Bibelen, fx fortabelsens risiko og troens nødvendighed til frelse, bliver ikke forkyndt tilstrækkelig klart.

90 % af børnene går til minikonfirmandundervisning

Som det også fremgår af BB's artikel har Folkekirken stadig stor opbakning i den danske befolkning, og det er Folkekirkens styrke og privilegium. Temaet for dette nummer er bibelfortælling. I de kristne friskoler hører mange børn i dag de bibelske fortællinger. Folkekirken er også kommet på banen, når det gælder bibelundervisning af børnene. I dag har rigtig mange folkekirkemenigheder minikonfirmandundervisning, og de når ud til mange børn, som vi i missionsbevægelserne ikke når ud til. For nogle uger siden hørte jeg om en by, hvor 90 % af børnene går til minikonfirmandundervisning, hvor de møder de bibelske fortællinger og lærer om Gud og troen på ham. Dette er én af de store missionsmuligheder i Folkekirken.

Med tanke på planerne om at indføre velsignelse af homoseksuelle og den manglende bibelske substans i Folkekirken, melder spørgsmålet sig: Skal vi forlade Folkekirken eller forblive i den? Det skal der ikke svares på her. Denne leder har peget på Folkekirkens alvorlige og farlige indflydelse på troens liv, men har også peget på Folkekirkens store styrke, som er dens store kontaktmulighed til det danske folk. Dermed er der peget både på et nej og et ja til forsat medlemskab af Folkekirken.

Fortælling og sandhed

Hvorfor fortælle bibelhistorie?

AF NIELS KOUSGAARD

.....

Er bibelhistorier ikke kun for børn? Er en dogmatisk orienteret prædiken ikke lidt finere eller i hvert fald mere åndeligt nærende end en fortælleprædiken? Disse indledende og ledende spørgsmål skal antyde, hvor vi skal bevæge os hen i det følgende.

Guds ord i Bibelen består af både historie og sandhed. Ordet historie skal forstås som både den store frelseshistorie og som alle de små bibelhistorier. Og på samme måde skal ordet sandhed forstås både som den store, evige sandhed (som jo i sidste instans er en person: Jesus Kristus) og som alle de enkelte tros-sandheder, som vi sammenfatter i dogmatik og hele den systematiske teologi.

Når jeg splitter historie og sandhed op, må jeg samtidig slå sammenhængen mellem bibelfortælling og sandhed fast. Den kontekst, vi befinder os i i dag, gør det nødvendigt at tydeliggøre,

at bibelhistorien er forankret i en objektiv, historisk sandhed. Mit ønske om at betone fortællingens betydning, kommer måske til at lyde, som om "det vigtige er ikke, om det fortalte faktisk er sket, men at det er en fortælling, der siger mig noget". Her er det vigtigt at pointere, at Bibelen påstår at være mere end en eksistentiel, subjektiv sandhed. Den er Sandhed med stort S! Men den formidles bare ikke kun som dogmatik – måske mest som fortælling. Svagheden ved ordet fortælling er her, at dets betydning let får et skær af "røverhistorie". Derfor kunne man i stedet konsekvent bruge ordet beretning, for så bliver det tydeligere, at der refereres til noget faktisk indtruffet. Men det vil jeg alligevel ikke anbefale, får så er jeg bange for, at vi ikke får den teknik og dynamik med, som ligger i fortællekunsten.

Og når jeres børn spørger

Da Moses instruerede folket i, hvordan de skulle fejre det første påskemåltid og dermed undgå, at deres førstefødte blev dræbt,

Inkarnationen; At Jesus blev menneske betyder, at han lod sig nedfælde i historien

var han meget opmærksom på, at denne nat ville blive en særlig begivenhed i frelseshistorien. Den skulle derfor fortælles videre. *Og når jeres børn spørger, hvad det er for en skik, I har, skal I svare: Det er påskeoffer for Herren, fordi han i Egypten sprang israeliternes huse over, da han slog egypterne ned, men skånedes vores huse* (2 Mos 12,26-27). Når påske lige siden Moses har været en årlig fest, er det ikke folkets egen idé. Det er helt centralt i Herrens besked til Moses og Aron, at denne begivenhed er så stor, at den endda for fremtiden skal definere årets begyndelse: *Denne måned skal være jeres nytårsmåned. I skal regne den for den første af årets måneder* (2 Mos 12,2). Det er denne tankegang, der også ligger bag hele kirkeåret. Der er nogle beretninger, der er så centrale at få fortalt, at vi indretter årets gang på en sådan måde, at vi hvert år hører dem igen (Eller i hvert fald en gang hvert andet år). Så vigtige er beretningerne for os. Som Moses kort tid før sin død synger til folket: *Tænk på fortids dage, giv agt på slægternes år; spørg din far, lad ham fortælle, lad de gamle berette for dig* (5 Mos 32,7).

Samme positive vurdering af hvor meget beretningerne betyder, møder vi hos evangelisten Johannes: *Jesus gjorde også mange andre tegn, som hans disciple så; dem er der ikke skrevet om i denne bog. Men dette er skrevet, for at I skal tro, at Jesus er Kristus, Guds søn, og for at I, når I tror, skal have liv i hans navn* (Joh 20,30-31). Fortællingerne om, hvad Jesus gjorde og sagde, har enden til at skabe troen.

Han lod sig nedfælde i historien

Fortællingen er i høj grad den form, som Guds ord er formidlet til os på. Det narrative er ikke en ny opfindelse, men helt centralt i både GT og NT. For mig at se hænger det nøje sammen med inkar-

nationen. At Jesus blev menneske betyder, at han lod sig nedfælde i historien. At Ordet blev kød betyder, at det lod sig forme i historien – og i historier. Ligesom vores menneskeliv befinder sig i historien og kan beskrives som en historie. Guds søn, som fra evighed af var uden for historien, gik ind i historien. Han blev menneske og levede et menneskeliv, som der nu *fortælles* om.

Når jeg her siger, at Ordet lod sig forme i historien, kunne det lyde, som om det kun var Ordets form og ikke dets indhold, der blev historie. Men det ville være en misforståelse. At dele Jesu menneskelighed og guddommelighed op som om det ene var form og det andet indhold, er en fejlagtig menneskelig snuptagsmanøvre, der ikke hjælper os til at forstå mysteriet om Jesu dobbelte natur.

Et misforhold, der udfordrer

Ud over sandfærdige fortællinger om fx Israels historie og Jesu liv har vi i Bibelen også fiktive og fantasifulde fortællinger. Tænk på Jesu lignelser eller den historie, Natan fortæller David i 2 Sam 12. Her ser vi – og oplever måske også selv – noget af fortællingens magt og overbevisningskraft. Jesus, Natan og mange andre bruger fortællingen som en prædikengener. Og den er virksomhedsfuld!

Og her kommer vi til et spørgsmål, som er lidt gådefuldt. For hvordan kan det være, at vi har en Bibel, der for en stor del består af fortælling, men en prædikentradition, hvor den dogmatisk orienterede prædiken dominerer? Hvis vi skal svinge det lidt højt op, kunne vi spørge, om vores prædikener er i overensstemmelse med Guds ord? Vi må i det mindste se dette misforhold som en udfordring til os.

Jeg kan komme i tanke om to forklaringer på misforholdet. Det moderne menneske – som altså ikke er vores tids menneske, >

Niels Kousgaard f. 1972

Uddannet lærer 2005.

Pædagogisk konsulent i Kristent Pædagogisk Institut og lærer på Løgumkloster Efterskole.

Kaldet forkynder i LM i Sønderjylland-Fyns afd.

men det, der dukkede op en gang i Oplysningstiden og domine-rede stadig mere frem til en gang i sidste århundrede – havde et stærkt fokus på fornuft og sandhed. Det smittede af på de kristne prædikener. Og vi må vurdere det positivt, at prædikerne tog de spørgsmål seriøst, som tiden var optaget af. Men det betød altså også en underprioritering af fortællingen og oplevelsen. Og i dag må det selvfølgelig mane os til besindighed, når det man kan kalde den narrative bølge ruller. Vi må ikke slippe spørgsmålet om sandhed.

Min næste forklaring, tror jeg, har meget med den første at gøre. Vi er jo præget af vores åndelige fædre. Og Martin Luthers og C.O. Rosenius' forkyndelse var især præget af Paulus' breve, som er meget dogmatisk orienterede. Vi har en kæmpe arv derfra, og en masse arvesølv, men altså også en vis ensidighed. Om det så skyldes fædrenes ensidighed, eller om vi i historiens løb har overset deres variation, ved jeg ikke.

Fortællingen er sjælden

Ved gudstjenesterne består tekstrækkerne af tekster fra evangelierne, hvilket giver præster en fantastisk mulighed for at *fortælle* evangeliet. Men det, der vel oftest sker, er, at de trækker det dogmatiske stof ud af det fortællende. Man kan så måske trøste sig ved, at fortællingen trods alt bliver læst op. I missionshuset er prædikenen ofte over tekster fra NT's breve, altså epistelprædikener, og de eneste fortællinger, vi her hører, er opbyggelige anekdoter, som prædikanten har oplevet (eller læst). Hvis vi vil have en chance for at høre en rigtig fortælling, evt. en bibelfortælling, må vi opsøge kirkens og missionshusets børnearbejde.

Om denne beskrivelse af prædikenen i kirke og missionshus er en karikatur, må læseren selv vurdere, men fortælleprædikenen

for voksne er i hvert fald en sjældenhed. Desværre også når jeg ser på de prædikener, jeg selv har holdt.

Ikke (kun) for børn

Vi må tage ved lære af Jesus, Natan og alle de andre historiefortællere i Bibelen. Fortællinger er ikke noget vi vokser fra. De fleste romaner, biografier og tv-serier har jo et voksenpublikum som målgruppe – ligesom Jesu lignelser for øvrigt. For vi elsker fortællinger. De udgør noget grundmenneskeligt. Og de ægte, levende fortællinger, hvor vi selv skal være med til at danne billederne, er ofte de bedste. De vækker nogle følelser og giver nogle erfaringer, som den dogmatisk orienterede prædiken vanskeligt kan.

Jamen er den dogmatisk orienterede prædiken nu forbudt? Nej, selvfølgelig ikke. Så skulle Paulus' breve jo rives ud af Bibelen. Men vi må lade os udfordre og inspirere af, at så stor en del af Bibelen og af Jesu forkyndelse er fortælling.

Kærlighedens ord kan hjerter altid fatte

AFLEIF BACH KOFOED

.....

Som nyuddannet lærer fik jeg mit første embede på Gilleleje skole i 1970. Her overtog jeg en 4. klasse efter en lærer, som klassen efter sigende havde taget modet fra i en grad, så hun efter en lang sygdomsperiode fik sin afsked.

En af mine pædagogiske ambitioner var at fortælle historier – især bibelhistorier for eleverne, så det ville give dem gode oplevelser, noget at tænke over og forhåbentlig noget at leve på.

Alle kristendomstimer bestod af bibelfortællinger. Jeg skrev under min forberedelse enkelte punkter ned, og så fortalte jeg ellers på livet løs.

Langt på vej lykkedes mit projekt. De fleste nød disse fortællinger, og de få, der ikke gjorde, turde ikke sige det af angst for at få de andre på nakken.

Når vi havde hyggetimer og ikke rigtig vidste, hvad vi skulle lave,

sagde eleverne somme tider: "Kan du ikke bare fortælle noget bibelhistorie"?

(Læs eventuelt de første kapitler i bogen om Stine Bosse, som var elev i den nævnte klasse!)

I et af mine sidste lærerår havde jeg tilrettelagt et forløb i en 10. klasse, hvor vi skulle gennemgå "Kongens Mand" af Poul Hoffmann og i tilknytning hertil læse de bibelske fortællinger fra Kongebøgerne og Krønikebøgerne om kong David og hans tid og liv.

En af eleverne havde opdaget, at bogen var udgivet første gang i 1959, og med sin ikke ualmindelige opfattelse, at alt, hvad der var lavet eller sket før hans egen levetid, var uden betydning, spurgte han med et ironisk smil, om ikke denne bog var temmelig gammeldags.

Det ødelagde hele undervisningsforløbet, hvilket formentlig også var hensigten, for hvem havde lyst til at beskæftige sig med noget gammeldags.

Den dygtige og velforberejede fortæller; kan opleve hænder, der falder til ro, og øjne, der hæves og vedvarende hænger ved fortællerens læber.

Fortællingen

At fortællingen rummer nogle pædagogiske muligheder, er ganske klart. Det vidste ikke mindst Grundtvig og Kold, og det ved man på mange af de skoler, der kalder sig Grundtvig-Koldske, hvor fortællings-pædagogikken er blevet dyrket. Det har man også vidst i søndagsskolerne op igennem tiderne, hvor søndagsskolelærerne utrætteligt har fortalt bibelhistorie. Og mange har kunnet gøre det på en måde, så børnene har husket fortællingerne i hele deres liv.

Til belysning heraf vil jeg tillade mig at falde for fristelsen til at citere et afsnit af Jakob Knudsens roman: "Lærer Urup".

Sammenhængen er den, at der er kommet en ny dreng, Niels Peter, i klassen. Han kommer fra en skole, hvor det almindelige var at larme og forstyrre mest muligt, hvorefter læreren skældte ud og fordelte ørefigurer og stokkeslag, uden derved at opnå andet end mere støj og flere forstyrrelser.

Men nu er han kommet til en ny skole og en ny lærer.

Sidst på formiddagen skal de have bibelhistorie, og lærer Urup siger, at det er frivilligt, om man vil blive, eller om man vil løbe hjem og holde fri til efter middag. Alle bliver, også Niels Peter, men det er alene, fordi han ikke vil være den eneste, der rejser sig.

Lærer Urup fortæller om Josef, der tager imod brødrene i Ægypten. Brødrene har denne gang Benjamin med, efter at Juda har sagt til den gamle Jakob:

"Send Benjamin med mig, jeg vil være god for ham, af min hånd kan du kræve ham. Dersom jeg ikke bringer ham tilbage og stiller ham for dit åsyn, da vil jeg bære skyld derfor alle mine dage".

– Niels Peter vidste jo, at han ikke havde været med til at sælge Josef til ægypterne, men alligevel var det, som om han fik skyld derved og ikke havde ret til at leve, hvis det nu gik galt, – skønt han

aldrig før havde hørt om at bære skyld – bære skyld for nogen alle sine dage. – Det var dog nogle forfærdelige mennesker – det vil sige, han var næsten bange for dem, både Josef og hans fader og brødre og læreren deroppe ved katederet, – for det var umuligt at stå sig for dem. Og Jakob, der havde kendt Gud! Og det havde de andre jo også. Ja, Niels Peter havde jo godt hørt Gud nævne – men at han var levende, ligesom Jakob og hans sønner og læreren!

(...) "Og Josef skyndte sig bort; thi hans hjerte brændte imod hans broder, Benjamin, og han søgte hen, hvor han kunne græde, gik ind i sit lønkammer og græd der," – da havde Niels Peter en fornemmelse af, at der var noget, han lige så godt kunne opgive nu – uvist hvilket, – men det var da blandt andet umuligt for ham at tvinge sin gråd længer. Heldigvis så han, at hans nærmeste sidemand også havde givet fortabt.

"Men bægeret blev fundet i Benjamins sæk." Niels Peter vidste ikke, at østlænderne i sorg sønderriver deres klæder, men hvor fandt han det dog rimeligt, at de gjorde det her, – og at den lille An'Kirstin over fra den anden bænk grædende gjorde indvendinger mod selve tildragelsen. "Nej, nej, ett ved Benjamin"! bad hun under den almindelige elendighed – men det, som skulle siges, det blev da først sagt, da Juda trådte nærmere hen til Josef og sagde, at han ville være træl i stedet for drengen. – Å, nej, nej, – for han ville jo bære skyld for ham alle sine dage, og han havde ingen ret til at leve, hvis han ikke bragte Benjamin med sig (...)

Og han (Josef) brast i gråd, så ægypterne og Faraos hus hørte det; og Josef sagde til sine brødre: "Jeg er Josef; lever min fader endnu?"

Niels Peter vidste jo godt, at den mand, som sad deroppe på katederet og fortalte, det var ikke Gud: Men der blev dog en verden til for ham i disse øjeblikke, og manden derhenne havde jo skabt den med sit ord. – Det vidste Niels Peter ikke, men det følte han.

Leif Bach Kofoed f. 1944
Læreruddannet 1970,
Tidl. lærer på Sædding Efterskole.
Prædikant i LM.

At skabe

Når man fortæller bibelhistorie (og sikkert også til en vis grad andre historier), (gen)skaber man et univers, som tilhørerne føres ind i, og man rejser nogle personer, som tilhørerne kan identificere sig med.

Dermed kan det undertiden lykkes at nå helt ind i tilhørernes hjerter og skabe "stenhjerter om til kødhjerter". Det er formentlig, hvad Poul Hoffmann har i tankerne, når han fortæller om Joabs våbendrager Naharaj, der sidder ved bålet og lytter til fortællingerne om David og hans mænd og senere fortæller: "Der, i stjerne-nætterne, blev det, som min fader kaldte gift, dryppet i mit sind".

Men kan nutidens mennesker forstå bibelhistorierne? Er det hele ikke så gammelt og fremmedartet, at det er uden virkning på moderne mennesker!

I Poul Hoffmanns novelle, Underet, fortæller Sjela bibelhistorie for den døende Matilu og hans søster Nana. Men pludselig mangler han ord og frygter for, at de ikke kan forstå hans fortælling. Men hans bekymring er grundløs, viser det sig, "for kærlighedens ord kan hjerter altid fatte, også babyloniske".

Forskellige tilhørerforudsætninger.

I en gennemsnitsklasse eller forsamling er der stor forskel på, hvor megen paratviden, der er til stede hos den enkelte, og derfor er forudsætningerne for at forstå en bibelfortælling meget forskellig.

Men under alle omstændigheder kan den dygtige og velforberejdede fortæller opleve hænder, der falder til ro, og øjne, der hæves og vedvarende hænger ved fortællerens læber. Det kan godt være, at de forstår noget forskelligt, og at deres tanker flyver i forskellige retninger; men det forhindrer ikke, at alle får en oplevelse,

som påvirker dem, og de bliver en smule mere livsduelige.

Et vigtigt forhold er, at det er muligt at sidde i en forsamling eller i en klasse og ikke ville høre en fortælling. Man kan lukke ørerne og nægte at træde ind i det univers, fortællingen skaber.

En pågående forkyndelse kan det være vanskeligt at værges imod. Lettere er det med en fortælling. Den giver frihed til at "melde sig ud". Og sådan skal det være! Man kan ikke påtvinge nogen det bibelske budskab. Og man må ikke!

"Det har vi hørt!"

Noget af det sværeste for en fortæller (og en forkynder) er tanken om, at det, som jeg nu skal fortælle eller forkynde, har de hørt før.

Det skal man forsøge at overvinde! De fleste mennesker nyder at høre noget, de kender i forvejen. Og de har under alle omstændigheder brug for det!! Og Helligånden kan let få gamle ord til at blive nye og levende igen. Det er sådan, de bibelske fortællinger har overlevet igennem flere tusind år. Man har fortalt igen og igen. Man har siddet og boblet af indvendig fryd, når en fortælling er kommet frem til den pointe, som alle har set frem til, og man har nydt helt ind til det inderste i hjertet, når de gode og velkendte ord har lydt.

Tænk på syndefaldsberetningen. Sorgen og gruen over, at Adam og Eva lod sig forlokke. Forførelsen, da de opdagede, at de var nøgne. Vreden over slangens løgn og list. Rædslen ved at høre Guds: "Adam, hvor er du?", og håbet, glæden og kærligheden, når Gud siger, at der skal komme én, som skal knuse slangens hoved.

Bibelfortællingen er menneskernes grundfortælling. At fortælle den er en fornem og ophøjet opgave.

Hvordan fortælle bibelhistorie?

AF CARSTEN HJORTH PEDERSEN

.....

Fortælling af bibelhistorie er vigtig i vores tid – både for børn, unge og voksne. Det skyldes behovet for almindelig bibelkundskab, der er langt lavere i vores folk end for blot få år siden. Det skyldes også, at fortællingen er en befriende modvægt til den stærke formidling, som de mange elektroniske medier giver i dag.

Fortællingen er nemlig i stand til at danne *individuelle* billeder i modsætning til mediernes præfabrikerede billeder. Desuden har fortællingen i almindelighed og den bibelske fortælling i særdeleshed det ved sig, at når mennesker hører sammen, så kommer de også til at høre sammen – på tværs af de skel, der ellers er iblandt os, fx mellem barn og voksen, mellem læser og ikke-læser, mellem høj og lav begavelse. Fortællingen er en formidlingsform, som er meget "demokratisk", idet den fx ikke kræver evne til at bryde læsekoden. Endelig er fortælling af bibelhistorien vigtig, fordi det er en formidlingsform, som er prioriteret i såvel Gammel som Ny Testamente.

Det må dog ikke få os til at gøre fortællingen af bibelhistorie enerådende i den kristne formidling. Den er én blandt mange

brugbare formidlingsformer, som vi gør klogt i at betjene os af, og som Bibelen inspirerer os til.

Jeg skelner mellem den *forkyndende* og den *almene* bibel-fortælling. Den første finder typisk sted i en kristen børneklub eller som en fortælle-prædiken for unge eller voksne. Den anden finder typisk sted i et forsamlingshus eller en skole. Den væsentligste forskel er, at den forkyndende bibelhistorie knytter en eller flere appliceringer af fortællingens budskab til tilhørernes liv, tro og fremtid. Mens den almene form "blot" fortæller den bibelske beretning. Helligånden, der virker, når og hvor han vil, når Guds ord formidles, kan naturligvis skabe tro gennem begge former for bibelfortælling.

Selve "teknikken" i at fortælle bibelhistorie er den samme, om man fortæller for børn, unge eller voksne. Men der skal naturligvis være forskel på, hvor dramatisk man gør beretningen, og hvor megen forhåndsviden man kan forudsætte bekendt.

Fortæller-håndværket¹

En fortæller er ikke en neutral oplæser. Han må være engageret i det, han fortæller. Beretningen må glæde, provokere eller interessere ham. Fortællerens engagement for fortællingen vil kunne

Fortællingen; skal rumme *megen* handling, *nogen* beskrivelse og kun få forklaringer.

aflæses af tilhørerne. Derfor er man nødt til at give lidt af sig selv, når man fortæller. Eller som en har sagt: "En godt fortalt bibelhistorie er god, men en godt oplevet bibelhistorie er endnu bedre."

Det er vigtigt at få personerne i bibelfortællingen til at leve. Bibelen er netop kendetegnet ved, at den tegner personerne realistisk. Abraham og Moses var Guds udvalgte redskaber; men de var ikke fejlfri. På samme måde skildres apostlene i Ny Testamente ikke som helgener. De er Jesu udvalgte sendebud; men de er også mennesker på godt og ondt. Den gode bibelfortæller lytter sig ind til denne realisme i de bibelske skildringer, hvorfor personerne i hans fortælling bliver levende mennesker, som elsker og hader, glædes og frygter, sejrer og lider nederlag. Således bliver muligheden for identifikation også større for tilhørerne, der i deres fantasi kommer til at opleve noget af det, som de bibelske personerne følte, tænkte og gjorde.

Ikke blot personerne, men også miljøet skal man som fortæller søge at levendegøre. En god bibel-fortælling er bl.a. kendetegnet ved, at stemningen i lokalet minder om den i fortællingen, hvad enten det nu er spænding, alvor, overraskelse, glæde, forventning, frygt, tillid, usikkerhed eller kulde. Mimik, øjne og kropssprog er i høj grad midler for dette. Hvis man selv mærker stemningen i det pågældende miljø, vil ens fremtræden også formidle den.

Pas på ikke at komme med lange og indviklede forklaringer midt i fortællingen, som gør, at tilhørerne falder fra og skal hentes tilbage. Fortællingen skal rumme *megen* handling, *nogen* beskrivelse og kun få forklaringer.

Fortællingens sprog er af stor betydning. Vigtigst: Det skal være *dit* sprog. Ingen bibelfortæller bør søge at efterligne en andens sproglige form. Det er lige så håbløst som at prøve at efterligne en andens fingeraftryk.

Gode råd til sproget i en fortælling:

- Direkte tale er som regel at foretrække frem for indirekte tale. Det giver mere liv i en fortælling at sige: *Men så sprang Peter frem og sagde: "Nej Herre, det må ikke ske!" end at sige: Men så sprang Peter frem og sagde til Jesus, at det ikke måtte ske.*
- Tilstræb sproglig enkelhed. Brug dagligdags, jævne ord. Lad især være med at bruge for mange forstærker-ord, som blot sløver tilhørerne. Det er sjældent nødvendigt, at sige "helt vildt spændende", "enorm stor" eller "kaldhamrende varm".
- Brug mange verber (udsagnsord), altså ord som "løbe, tale, komme, springe, drømme" osv. Verberne er nemlig de ord, der rummer handlingen og bringer den videre. Og handlingen er det bærende i en fortælling.
- Brug en del adjektiver (tillægsord), altså ord som "rød, bange, glad, høj, smuk" osv. Adjektiverne er jo de ord, der beskriver mennesker og miljøer. De er derfor vigtige, når vores ord skal skabe billeder i tilhørerne.
- Brug ord som er beskrivende, og som styrker tilhørernes billeddannelse. *Anders blev rød i hovedet. Han knyttede sin højre hånd og ramte Jens midt på munden* er fx mere beskrivende end: *Anders blev vred og slog Jens.*
- Vælg enten at fortælle i første person eller tredje person. Hvis du fortæller i første person, så kan du fx optræde som Zakæus og fortælle i jeg-form. Eller du kan fortælle i tredje person, hvor du fortæller om ham (Zakæus). Prøv dig frem, hvad du er bedst tilpas med og lad beretningen afgøre, hvad der er mest naturligt.

Skelettet; En stribe stikord, som er absolut bærende for historiens gang.

Hvordan forberede en fortælling?

Der findes selvfølgelig ikke kun én måde at forberede en fortælling på. Men her er nogle ideer.

Det vigtigste i forberedelsen er at lære den pågældende bibeltæst godt at kende. Læs den grundigt igennem. Læs den gerne nogle dage før, du skal fortælle, så den kan leve i dit sind nogle dage. Selv om det er en tekst, du kender, så prøv at læse den med friske øjne. Lad dig ikke styre af, hvad du *tror*, der står, men af, hvad der faktisk står.

Herefter følger tre faser som forberedelsen bør gennemløbe:

Skelet

Skelettet i en bibelfortælling er selve handlingen – i komprimeret form. Komprimeringen af handlingen er vigtig, fordi den hjælper fortælleren til at skelne mellem detaljer og centrum i fortællingen. Man kan øve sig på dette ved at tvinge sig selv til at fortælle historien på først tre, derefter to minutter og til sidst på ét minut. Derved tvinger man handlingsskelettet frem, og man ender med en stribe stikord, som er absolut bærende for historiens gang. Det vil som regel være konkrete ord, ikke abstrakte begreber og symboler.

Her er en ét-minuts udgave af profeten Jonas:

Gud sagde til Jonas: "Rejs til Nineve og forkynd min dom over dem.!" Men det ville Jonas ikke. Han flygtede på et skib. Men der kom en storm, og sømændene blev bange. Derfor smed de Jonas over bord. Han blev slugt af en fisk. Der lå han og bad til Gud, men senere gylpede fisken Jonas op på land. Så gik han til Nineve, hvor de alle lyttede på ham og omvendte sig, så Gud fortrød sin

straf. Det blev Jonas vred over. Derfor ønskede han at dø. Men Gud satte Jonas i rette, bl.a. ved at give Jonas en skyggeplante, som Gud tog fra ham igen.

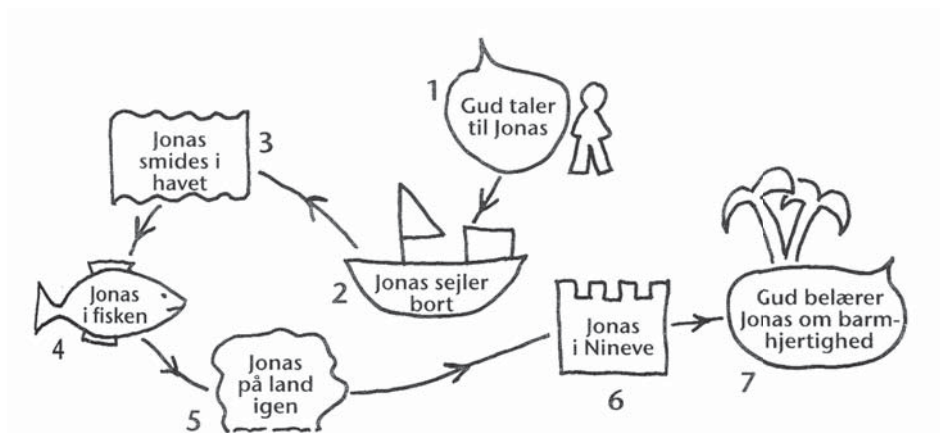
Skelettet er altså de allervigtigste stikord, som driver historien fremad, og som fortælleren er nødt til at kende og kunne udenad.

Det betyder ikke, at detaljerne er uvæsentlige. Langt fra. Men alle detaljer skal føje sig ind i helheden og hæftes på det bærende skelet – og det kan man ikke gøre, før man kender skelettet. At have skelettet klart for sig hjælper også fortælleren til at sortere de detaljer fra, som *ikke* er befordrende for helheden.

Kød

Ét-minuts udgaven af beretningen om Jonas fungerer jo ikke som bibelfortælling. Den er for kort, og den lever slet ikke. Den skal gives kød og blod. Det vil sige, vil skal prøve at skabe nogle billeder for vores tilhørere, så de kan se handlingen for sig. Vi skal beskrive Jonas, sømændene, indbyggerne i Nineve og – ikke mindst – Gud mere malende og detaljeret.

Skønt nogle har større forestillingsevne end andre og lettere kan se ting for sig, så kan alle opøve evnen til at iklæde et komprimeret handlingsforløb kød og blod. Brug din visuelle bagage og forsøg at udbygge den. Det kan fx være en hjælp at tegne historiens forløb. For nogle vil der være naturligt at gøre det som streg-tegninger, for andre vil det være bedst at tegne en rute over handlingsforløbet. Sådan en rute over Jonas-fortællingen kunne se sådan ud:

Det kan være en hjælp at gå handlingen eller ruten igennem derhjemme i stuen, ude på græsplænen eller en tur i skoven. Stil dig ved hver af "stationerne" og iagttag for dit indre blik, hvad der sker netop der og da i historien. Iagttag hvordan omgivelserne er: Hvilke planter, dyr, huse, landskaber, lyde, lugte er der?

Iagttag dernæst personerne, som optræder i fortællingen. Hvordan ser de ud? Hvad gør de? Hvad siger de? Prøv derefter at træde ind i personen. Hvordan er det at være ham eller hende lige nu og her? Forestil dig, hvad vedkommende føler, tænker og vil. Betragt således personerne både indefra og udefra. Så vil du lettere kunne gøre dem levende for dine tilhørere.

Lad os igen tage profeten Jonas som eksempel: På station 1

har Jonas tilsyneladende været vred og trodsig over for Gud. På station 3 var sømændene rædselsslagne, hvilket man kunne læse i deres ansigter. På station 4 må Jonas have været både bange og uvis på sin skæbne. På station 6 var Jonas beslutsom, men nok også præget af skadefryd over Nineves forestående dom. På station 7 var Jonas skuffet over, at Gud skånedes byen. Men Gud var barmhjertig.

Det er dog ikke alt det, du iagttager og forestiller dig, når du for dit indre blik går historien igennem, som du senere skal tage med i fortællingen. Men selv det, du vælger ikke at tage med, er med til at give historien klangbund og troværdighed.

Carsten Hjorth Pedersen f. 1955

Læreruddannet i 1980.

Førstelektor i pædagogik 2006.

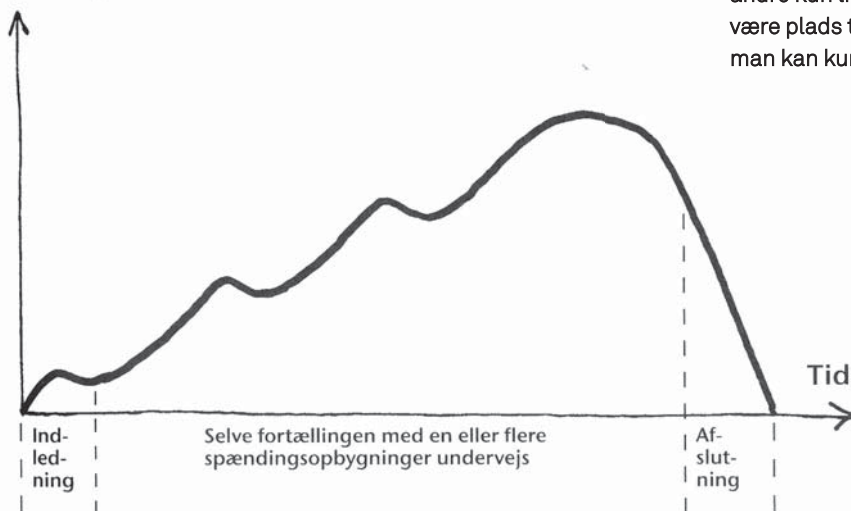
Daglig leder og pædagogisk konsulent i Kristent Pædagogisk Institut og Prædikant i LM.

Tøj

Men det hele er ikke gjort med at have et skelet med kød på. Vi har også brug for tøj til fortællingen, dvs. et sprog og en opbygning. Sproget har jeg været inde på ovenfor, så her indskrænker jeg mig til opbygningen, dvs. den måde, fortællingen er bygget op på.

Groft sagt består fortællingen af en indledning, selve fortællingen og en afslutning. Selve fortællingen rummer en eller flere spændingsopbygninger. Det kan illustreres sådan:

Spænding

Det er vigtigt ikke at sjuske med indledningen og afslutningen. Du må vide, hvordan du vil begynde og slutte fortællingen. Indledningen skal helst være kort og fængende. Afslutningen skal helst være kort og rammende.

Indledningen kan være en tilknytning til tilhørernes liv. Hvis du skal fortælle om Peter, der fornægter Jesus, kan du som indledning rejse spørgsmålet: *Har du nogensinde svigtet en ven?* Måske får du et eksempel fra en tilhører, eller måske har du selv et; hvorefter du går over til beretningen om Peter og Jesus.

Afslutningen er vigtig – både fordi vi ligesom skal lande igen, og fordi det er muligheden for at samle beretningens pointe og budskab – evt. i form af en tiltale over for tilhørerne.

Nogle har brug for at skrive meget ned i løbet af forberedelsen, andre kun lidt. Men husk, at fortællingen er mundtlig. Der skal være plads til, at sproget formes efter dem, du fortæller for. Men man kan kun improvisere, hvis man er velforberedt!

Rigtig god vind med at fortælle bibelhistorie!

Husk, at øvelse gør mester!

Note:

- 1 Følgende er i let redigeret form hentet fra min bog *Hvordan få det sagt?* (Lohse i samarbejde med LogosMedia 2009), hvor man kan læse mere om fortællingen og de andre formidlingsformer.

Roar Steffensen f. 1973
Cand.teol. 2002.
Generalsekretær i Bibellæser-ringen.
Tidligere missionær i Peru.

DET LEVENDE ORD

Det levende ord
På skabelsens morgen
Talt i Ånd og sandhed
Og alt blev til

Det levende ord
I julenats krybbe
Menneske blandt mennesker
Og alt blev købt fri

Det levende ord
På Bibelens blade
Læst i Ånd og tro
Og alt er nyskabt

Vi møder Gud

- om fortællegudstjenester

AF PETER SØES

.....

Det sker, at professionelle forfattere eller musikere udgiver ting, de siger, de har lavet *con amore*. Det betyder, at de ikke har gjort det for pengenes skyld. Derimod er de – hvis de er selvstændige – villige til at udgive, om det så giver underskud. Og hvis man er ansat et sted, er en *con amore*-udgivelse ikke en del af jobbet, men noget ekstra man laver, fordi man gerne vil.

Sådan forstår jeg i hvert fald udtrykket; direkte oversat betyder det jo "med kærlighed". Altså noget, man gør, fordi man elsker det. Af lyst, fordi man nyder det.

Temmelig meget kristent arbejde er *con amore*. For det er noget, nogen gør, fordi de brænder for det, uden betaling. At det også er *con amore Christi* – dvs. drevet af Kristi kærlighed, som Paulus

siger i 2 Kor 5,14 – er en pointe, jeg ikke vil forfølge her, bortset fra at pege på, at de to ting jo ikke udelukker hinanden.

Men jeg kom til at fundere lidt over det, fordi jeg blev bedt om at præsentere nogle bestemte gudstjenester, vi lejlighedsvis har ved Skelgårdskirken, hvor jeg er præst.

Gudstjenesten fortæller bibelhistorie

Det er *fortællegudstjenester*. Det er umiddelbart den gudstjenestetype (i den brogede palet af forskellige gudstjenesteformer), som jeg har det mest lystbetonede forhold til. Det opleves virkelig som noget, jeg gør *con amore*. De kræver ganske meget forberedelse, både af mig og af vores organist. Og der kommer ikke sådan specielt mange. Til gengæld er det sjovt hele vejen igennem! Og de, der kommer, giver ofte udtryk for, at de virkelig værdsætter det, de er med til. Det er jo dejligt.

Peter Søs f. 1973

Cand.theol. 2000 fra Århus Universitet
og Menighedsfakultetet.

Sognepræst i Skelgårdskirken på Amager.

Udgangspunktet er noget, jeg ret ofte medvirker til. Næmlich *møder* bygget op om bibelfortælling for voksne. Hvor jeg fx fortæller om Abraham, Ester, Ruth, Paulus eller en anden person fra Bibelen. Typisk garneret med et par sange eller salmer og lidt blødt brød til kaffen. Altså møder af den form, mange af dette blads læsere vil kende.

Den slags er godt, synes jeg, og en god måde at trænge ind i de lange, fortællende passager i Bibelen, som jo ikke er forbeholdt børn.

Men jeg har haft stor lyst til at prøve det af i en gudstjenestesammenhæng også. Og det har vi så gjort. Konkret har vi flyttet bibelfortællingen ind i kirkerummet og med skønsom hånd "blandet den" med salmer og musik (og lidt billedkunst), og så "tilføjet" en bøn til indledning og fejret nadver og taget imod velsignelsen til slut. Det har vi fået en gudstjeneste på cirka fem kvarter ud af.

Uden en musiker, der er fortrolig med, hvordan Bibelens fortællende dele er blevet fortolket i musikhistorien, og med en god fornemmelse for, hvordan det kan sættes sammen i en musikalsk helhed, var det ikke gået. Eller ikke gået ret godt, i hvert fald. Men præcis sådan en musiker er organist ved vores kirke.

Uden et vist flair for at fortælle historier og en stor glæde ved Bibelens fortællende dele, havde jeg heller ikke kunnet gøre det. Men med det har det sådan set bare været at gå i gang. Vi har haft i alt fem gudstjenester af denne type; de har handlet om David, om Paulus og om Sidkija (ham der var den sidste konge på Jerusalems trone, inden Nebukadnesar ødelagde byen).

Mere og mindre

Skal man sammenligne disse gudstjenester med møder, hvor bibelfortælling for voksne er basiskomponenten, så har jeg fornem-

melsen af noget "mere". Det er, som om formen får musik, salmer og bibeltækster (og billeder) til at "tale sammen" på en måde, jeg i hvert fald ikke har oplevet i andre sammenhænge. Og det er, som om gudstjenesteformen med dens bønner, nadverfejring og velsignelse gør, at man er *deltager* – og ikke bare *tilhører* – når man er med til det.

Skal man sammenligne med andre slags gudstjenester, har jeg fornemmelsen af noget "mindre". Ikke noget mindre værdifuldt eller mindre indholdsrigt, men alligevel en gudstjenestelig bibelformidling, hvor fortolkningen af bibelteksterne er mindre entydig og mindre kontant, end den plejer at være. Tolkning er det selvfølgelig altid, men hvor protestantisk kristendom altid har haft tekstens *budskab* for øje – altså det, man ud fra denne tekst når frem til, at Gud vil sige os om, hvad vi skal tro på, og hvordan vi skal leve – så er det lidt mindre i fokus her.

Og for at forebygge misforståelser: Jeg er varm tilhænger af "protestantisk" forkyndelse, som taler direkte og med et klart budskab. Men som supplement – og som en form for gudstjenester, der åbner for andre dele af Bibelen, og formidler Guds ord på andre måder end de vante – er jeg gået til disse gudstjenester og arbejdet med dem med stor lyst.

Con amore, kunne man sige.

Og jeg er gået fra dem inspireret og glad og fyldt med nye vinkler på kendte tekster, tændt på at læse mere. Og med den dér fornemmelse, som jeg tror, de fleste bibellæsere kender. Næmlich at i disse fortællinger hører vi ikke bare *om* Gud og hans historie med verden (og os). Vi *møder* Gud, fordi teksterne formår at sætte os i forbindelse med den Gud, som de handler om.

Jeftas skrig

AF POUL HOFFMANN

.....

En mand hed Jefta. Hans far hed Gilead og tilhørte klanen af samme navn, som havde boet blandt efraimitterne, men siden slået sig ned blandt manassitterne østen for Jordan. Hvad hans mor hed, er ikke optegnet. Hun var helligskøge og bar slør.

Det var i de tider, hvor Israel bestandig faldt fra HERREN og dyrkede ba'alerne og astarterne og alle de andre folks guder og hengav sig til alle deres skændsler i offerlundene på højene. Selv hvor HERREN endnu dyrkedes, foregik det mest på samme måde som ved dyrkelsen af Kemosh og Milkom og de andre onde ånder, i blodige orgier med frådser i kød og druk og gryntende parring, ja det skete, at også mennesker blev slagtet og parteret på de

sølede altre i lundenes gustne skygger.

Gilead fik også sønner med sin hustru, og da de blev voksne, jog de Jefta bort for at undgå at dele deres fædrene arv med ham. Bitter og grum af sind slog han sig ned i landet Tob og blev røverhøvding, karavanernes svøbe og et skræmsel, som mødrene brugte til at ave deres børn. Ugerningsmænd og udstødte samledes om ham, for vældig var han i styrke og våbenbrug og aldrig karrig over for dem, der adlød ham. Ry og magt som en konges vandt han, men liden glæde i livet. Af sønner forundtes ham ingen, dog havde han en datter, som var ham kærere end hans eget liv. Hendes vækst var som liljernes i Jizre'el, hendes øjne som Heshbons damme, når de spejler Morgenstjernen, hendes stemme som forårsbækkenes sang på Libanon. Nogle vil vide, at hun hed Alma.

Jefta; Blev røverhøvding, karavanernes svøbe og et skræmsel, som mødrene brugte til at ave deres børn.

Så hændte det – hvordan og hvorledes står jo skrevet i Dommernes Bog – at ammonitterne anfaldt israelitterne og bragte dem i stor nød, for HERREN havde atter vendt sig fra sit folk på grund af deres bolen med møgguderne og ville ikke mere skifte sind og vise dem nåde. Og Gileads ældste drog til Tob og bønfuldt Jefta om at blive deres leder, og indvilligede i alt, hvad han forlangte, hvis han ville komme og frelse dem fra undergangen, og fik ham overtalt og gjorde ham til deres høvding.

Alma pålagde han at blive tilbage i røverreden i Tob, for det kom ham for, at hun ville være sikrest dér, hvis krigen blev hård, men selv fulgte han med gileaditterne til Mispa, hvor der var en helighed med en asherapæl og en stenstøtte for Ba'al, men også et alter viet HERREN. Dér indgik de en pagt med ham, og dér boede han iblandt dem og skiftede ret i folket, og da alle forhandlinger med ammonitterne slog fejl, kom HERRENS Ånd over ham, og han drog rundt i Gilead og hele Manasses land og opbød våbenføre mænd, hvor han fandt dem. I helliglunden i Mispa holdt han en stor ofring, og da rygtet meldte, at ammonitterkongen havde vandret mellem overskårne jomfruer og påkaldt Kemosh og Milkom for at sikre sig sejren, lod han sig henrive til at aflægge det løfte, at hvis HERREN gav fjenderne i hans hånd, skulle den første, der gik ud ad døren til hans hus og kom ham i møde, når han vendte hjem, bringes som brændoffer til HERREN. Det løfte var HERREN en gru, men offerpræsten hørte det og billigede det, og det blev bekendt i byen.

Om den præst var af Levi stamme og Arons æt og havde lovlig adkomst til embedet, kan ikke vides, for i de dage gjorde enhver, hvad han fandt for godt.

Så drog israelitterne ud til kampen og mødte fjenderne ved Aro'er, og overvandt dem og slog dem sønder og sammen og

forfulgte dem helt til Minnit og lagde band på deres byer. Meldingen om sejren fløj over hele Israels land og vakte jubel (dog ikke i Efraim, men den historie skal ikke skrives her), og da rygtet nåede Tob og kom Alma for øre, brød hun op i samme stund for at haste til Mispa og være med til at hylde sin far, når han kom tilbage i triumf, og hun drev på sit muldyr og skyndede på sit følge og nåede frem samtidig med, at Jefta aflod fra forfølgelsen af fjenderne ved Abel-Keramim. Og han kom til Mispa og fandt byen smykket med flag og bannere til hans ære, og red i hornklang og hobens larm op ad gaden til sit hus på højen, og porten til gården åbnedes, og ud dansede unge piger med tamburiner og blomsterkranse for at møde ham.

Og forrest iblandt dem Alma.

Da flængede han sine klæder, og hans ansigt forvandlede og blev som en døds, og de nærmeste omkring ham så det og forstod og blev tavse, og stadig flere i mængden blev klar over, hvad der skete, og sangen og dansen ophørte, og en forfærdelsesens stilhed bredte sig. Og Jefta stod af hesten og greb Almas arm og førte hende med sig ind og beordrede porten lukket, og skaren opløstes, for alle sneg sig bort, som man sniger sig skamfuld bort, når man har lidt et stort nederlag og ikke vundet en sejr.

Og Jefta sagde til Alma: "Ak, min datter, du knuser mig, du styrter mig i ulykke. Jeg har aflagt et løfte til HERREN, og jeg kan ikke tage mine ord i mig igen".

Hun svarede: "Har du aflagt et løfte til HERREN, far, så gør med mig, som du har lovet, nu da HERREN har givet dig hævn over dine fjender". Og hun sagde: "Én ting beder jeg dig om: Giv mig en frist på to måneder, så jeg kan gå op i bjergene sammen med mine veninder og græde over, at jeg skal dø som jomfru".

Han svarede: "Gå du blot!", for han tænkte, at på to måneder >

Alma; "Gør, som du har lovet HERREN"

ville han finde en udvej. Og han sad hen i sit hus og ville ikke se eller tale med nogen, og søgte dag og nat i Mose Lov og grublede over en fars ret til at ophæve en datters helligløfte, og over, hvordan Abraham fik lov at ofre en vædder i stedet for sin søn, og fik ingen af delene til at passe på sig selv, og tænkte at lade præsten kalde og drøfte det med ham, men fandt det til sidst omsonst og øjnede ingen hjælp hverken i Himlen eller på jorden.

Oppe i bjergene gik imens Alma og hendes veninder, og regntiden var forbi og blomster myldrede i dalene, og cedrene svajede i lune briser – dengang var der cedertræer i Gilead – og turtelduerne kurrede og vingårdene duftede. Pigerne sov om natten mellem hennabuskene og badede ved daggry i kildevældene, og spiste af de modnende bær og drak af de sorte geders mælk, for både de tamme og de vilde dyr kom til dem og fulgte dem, og holdt op med at jage hinanden og flygte for hinanden, så ulven gik sammen med lammet og løven og gazellen græssede ved hinandens side.

Og det skete en morgen, da de to måneder næsten var til ende, at Alma stod på en tinde og så ud over det vide land og drak dybt af luftens renhed, og det skete, at Himlen og jorden gik i ét for hende som for Adam og Eva i Eden, og hun henrykkedes til den evige salighed og vandrede med Gud som fordem Enok, og græd utrøstelig, da denne verdens mørke atter lukkede sig om hende. De andre piger misforstod hendes tårer og ville, at de skulle bygge sig hytter deroppe og aldrig igen gå ned til Mispa, men hun sagde: "Nej! Her har vi ikke et blivende sted. Ned må vi gå og ikke tøve".

I Mispa vovede stadig ingen at nærme sig Jefta, men han hørte et gny i byen og spurgte selv, og fik at vide, at pigerne var kommet, og at folket stimlede sammen, og at præsten stod med Alma, hvor vejen grenede fra til offerlunden, og at hun allerede var bekranset til ofringen. Og Jefta lod sig se for første gang siden triumfens

dag, til hest og med Almas muldyr ved tøjlen, og kom og bød præsten:

"Lad hende være, for jeg har taget min beslutning. Jeg vil svigte mit løfte og underlægge mig forbandelsen, der følger".

Men præsten sagde: "Jefta, du ved meget vel, at det ingenlunde kun er dig, forbandelsen vil ramme. Du gav dit løfte som dommer i Israel, og hvis du svigter det, vil det blive hele folkets undergang".

Da drog Jefta sit sværd og sagde til Alma: "Sæt dig op på muldyret! Vi rider hjem til Tob og vil ingen sinde mere vide af guder".

Men hun svarede: "Nej, far. Nu må du ikke standse mig, for jeg er på vej til mit bryllup". Og hun sagde igen: "Gør, som du har lovet HERREN", og vendte sig fra ham og gik med præsten ad vejen op til lunden; dog fulgte ingen andre dem. Det var ved aftenstide, lammet sad Jefta i sadlen og så de to forsvinde i mørket under de tavse træer. Så slap han muldyret og red ene ud i natten.

Hvad der nærmere begav sig i Mispa den nat, er aldrig skrevet, men ingen lagde sig til at sove, alt var ordløs og gysende venten. Og ved midnat lød der et skrig over landet, så frygteligt, at rædselen krøb gennem hele Gilead, ja det var, som om selve jorden skreg, og skriftkloge i sene tider har ment, at når Gud i Jefthas dage alligevel besluttede endnu en gang at vende om fra sin vrede og lade Israel bestå og gå videre med frelsens værk, skyldtes det ikke mandens bedrifter i krig eller retfærd i fred, endsiges hans fromhed og lovlidighed, men hans grufulde skrig, der nåede helt til Himlen og fik keruber og serafim til at holde sig for ørerne.

Ingen i Mispa dristede sig til at gå ud ad sin dør, før morgenen kom og solen stod op. Da de modigste til sidst vovede sig op til offerlunden, fandt de, at træerne deroppe var visnet fra roden, og præsten lå død ved alterets fod, men Alma fandt de ikke, hverken dengang eller siden. Det blev skik i Israel, at kvinderne fire dage

Poul Hoffmann f. 1928

Juridisk embedseksamen 1952.

Har arbejdet som lærer, foredragsholder,
oversætter og forfatter.

.....

hvert år gik ud og sang klagesange over hende, men det skulle, kanhænde, have været anderledes sange, for ingen vidste eller begreb, hvad der var sket, undtagen nattevinden og morgenduggen.

Men folkene i Mispa tændte ild og brændte offerlunden ned, og ingen kom der nogen sinde mere, hverken mennesker eller dyr, end ikke fuglene fløj over højen med de sorte stubbe. Og det kom Jefta for øre, at de havde gjort dette, og han vendte tilbage og boede på ny iblandt dem, og ingen spurgte ham om noget, og snart blev alle optaget af krigen mod efraimitterne.

Han var dommer i Israel i seks år. Så døde han og blev begravet, troligt i Mispa, men muligvis i Tob.

Horisont;

Spalten, hvor redaktionens medlemmer vil forsøge at sætte aktuelle og principielle forhold ind i en større sammenhæng. Spalten vil også indeholde passager fra den kirkelige debat og klip fra forskellige blade og aviser.

Elsk jeres fjender! ... ?

Der er tidligere i denne spalte skrevet om forfølgelse af kristne. Det er aktuelt som aldrig før, bl.a. fordi det er kommet mere til overfladen og i den senere tid er kommet til offentlighedens kendskab gennem medierne. Tidligere var det næsten kun organisationer som fx Åbne Døre, der fortalte os om det. Det er bestemt uvurderligt, at det bliver gjort kendt i videre kredse.

Det er ret tankevækkende, hvor stort omfanget af forfølgelser egentlig er. Over 100 mio. (altså 100.000.000) kristne lever under et dagligt pres. I 50 lande, fortrinsvis i Asien, men også i Afrika og andre steder, er forfølgelse en uhyggelig del af de kristnes hverdag. Bevæggrundene kan være forskellige fra land til land. Det drejer sig om økonomiske, etniske, politiske og religiøse årsager. Ofte er årsagerne komplekse.

I Nordkorea gælder fx, at diktatoren Kim Jong Il i lighed med sin far, Kim Il Sung, kræver folkets tilbedelse og altså sætter sig i Guds sted. Kristne betragtes som "en fare for samfundet" og/eller "forræderiske vestlige spioner". I Burma ønskes en ensartet religion, nemlig buddhismen. I fx Afghanistan og Somalia er det fortrinsvis islam, der er årsagen til kristenforfølgelsen.

Vi må ustandseligt minde hinanden om

at bede for vores lidende brødre og søstre, for de er vores brødre og søstre i troen. Vi må komme væk fra blot at betragte det hele som noget, der foregår langt væk fra os og dermed uden for vores rækkevidde, også når det drejer sig om bekymring for dem. Vi må storme Himlen for dem. Gud har givet ubegribeligt store løfter om bønghørelse. "Åh, ville alle kristne dog bede for mig, hvis jeg var den forfulgte". Ja, vi må sætte os i deres sted!

Men hvad nu med forfølgerne? Det er jo såre let og ligger lige for at komme til at hade dem, og det er vel ofte der, vi lander. I Guds rige er det faktisk ganske anderledes, ligefrem *grænseoverskridende* anderledes!

Ordene i overskriften stammer fra Jesu bjergprædiken, hvor han siger: "Elsk jeres fjender og bed for dem, som forfølger jer ..." (Matt 6,44). Vi kan nok have tilbøjelighed til at stoppe op og i et splitsekund tænke: Sagde han virkelig det? Og JA, det gjorde han altså, Jesus selv!

Det betyder, at du og jeg i kærlighed skal gå i gang med at bede for vores irriterende nabo eller emsige kollega! Det betyder, at du og jeg skal gå i gang med i kærlighed at bede for styret i Nordkorea, Burma, Usbekistan, Irak osv. Vi må også bede om vækkelse og omvendelse til fx hele den

muslimske verden, som vi jo langt lettere blot når til at hade og frygte.

Det ligger ikke lige for, nej, men det er nødvendigt, for "Gud, vor frelser vil, at alle mennesker skal frelses og komme til erkendelse af sandheden"! (1 Tim 2,4). Og glæd dig så blot til at opleve kærligheden vokse til dem, du beder for!

LDM

Jagt gudstjenester og kridten håndboldskole

Egentlig ville jeg gerne med denne horisont sætte fokus på et fantastisk, men noget overset fænomen i Budskabets spalter. Oven i købet et fænomen, som bliver mere og mere udbredt i vores land. Jeg tænker på de jagt gudstjenester, som stadig flere kirker tilbyder bl.a. op til jagtsæsonens start. Ofte ses de som kombinerede jagt- og høstgudstjenester. I mine øjne en oplagt mulighed for et farverigt indslag, der samtidig giver lidt kant på kommunikationen (Det skal blankt indrømmes, at en af mine fritidsbeskæftigelser som relativt ivrig jæger, muligvis spiller ind på min vurdering af fænomenet).

Samtidig med disse overvejelser faldt jeg over en nyhed fra Danmarks Folkekirkelige Søndagsskoler. Et nyt tiltag til sommer er en sportslejr kaldet "JuniorSportsCamp".

En oplagt mulighed; for et farverigt indslag, der samtidig giver lidt kant på kommunikationen.

Kristeligt Dagblad skriver (29/1-2011):

Håndboldspillerne Anette Hoffmann, Louise Bager Due og Anette Bonde har alle deres ståsted i missionsbevægelserne, og de vil fortælle de unge om deres erfaringer og lede træningen. Et andet sigte med lejren er at give søndagsskolernes unge mulighed for at invitere deres ikke-troende kammerater med til et arrangement, som ikke kun indeholder forkyndelse.

... Søndagsskolerne har spurgt de to store sportsforbund, Danmarks Håndbold Forbund og Dansk Boldspil Union, om et samarbejde og har fået vidt forskellige svar.

... "Vi ser ikke noget problem i at indgå en aftale med en arrangør, som ikke lægger skjul på sit kristne ståsted," siger håndboldskolekonsulent i Danmarks Håndbold Forbund Claus Rosenbom-Jessen, som oplyser, at det er første gang, at man indgår en aftale med en tydelig defineret religiøs gruppe.

"Det vigtige for, at vi vil stille vores træningskoncept og logo til rådighed, er, at håndboldskolen er det primære, og at der bliver leget og trænet håndbold. Men vi er helt klar over, at der også vil finde kristne aktiviteter sted. Vi har indgået en aftale med en kristen efterskole, men det

kunne lige så godt være en anden klub med et andet ståsted. Bare fordi man som i dette tilfælde har en religiøs opfattelse, mener vi ikke, at det skal udelukke os fra et samarbejde om det rent sportslige. I givet fald ville det være omvendt diskrimination," siger Claus Rosenbom-Jessen, som oplyser, at den kristne JuniorSportsCamp vil være en af de håndboldskoler, som man kan tilmelde sig på forbundets hjemmeside

Dansk Boldspil Union har ikke ønsket at indgå i et formelt samarbejde med søndagsskolerne på anden måde end at stille sine træningsprogrammer til rådighed.

"Vi ønsker ikke at indgå et formelt samarbejde med en gruppe, som har et bestemt religiøst eller politisk ståsted," siger Steen Jørgensen, som er leder af Børn- og Unge Afdelingen i DBU. "Vi har fået en henvendelse, men har sagt, at søndagsskolerne må bruge vores træningsprogrammer, som ligger på vores hjemmeside, og som alle må bruge."

Det er lidt påfaldende at bemærke de forskellige strategier, som hhv. DHF og DBU har valgt i denne sag. Et hofteskud (!) er, at det i hvert fald delvis hænger sammen med at DBU's fodboldskoler har en bredere gennemslagskraft end DHF's håndboldskoler – derfor er der dels

mere på spil for DBU, og dels har man måske bedre "råd til" at takke nej til den type samarbejde, som søndagsskolerne inviterer til.

For at springe til om ikke en opbyggelig pointe, så dog en kulturel udfordring til kirken, vil jeg vende problemstillingen på hovedet ved at vende tilbage til jagtgudstjenesterne fra begyndelsen af denne horisont:

Vi som kristne og kirke i Danmark har det til fælles med DHF og DBU, at vi må overveje, hvad det gør ved vores kommunikation at indgå samarbejde og alliancer med forskellige instanser – om det så er idrætsforeninger, jægere eller de kommercielle interesser, der er på spil ved fx valentinsdag, halloween eller andre importerede mærkedage. Hvis der fx i et lokalområde er en stærk jagtmodstand, er det måske ikke lige jagtgudstjenester, som kirken skal slå sig op på – med mindre altså jagtmodstanden bygger på et naivt panteistisk syn på dyreverdenen, som man har lyst til at gøre op med.

Men for mig at se har disse overvejelser praktisk – og ikke principiel – karakter. Hvis verden er Guds, så er der ingen grænser for, hvor i verden hans ord kan forkyndes.

Budskabet vil igennem en serie artikler sætte fokus på nogle af de steder, hvor Bibelen overrasker, udfordrer eller provokerer os. Hvad vil disse ”mærkelige steder sige os? Artiklerne er skrevet på en måde, så de bl.a. kan fungere som oplæg til samtale i fx bibelkredse eller andre smågrupper.

Forargelse

AF LEIF BACH KOFOED

.....

Hvis dit højre øje bringer dig til fald, så riv det ud og kast det fra dig; for du er bedre tjent med, at et af dine lemmer går tabt, end med, at hele dit legeme kastes i Helvede. Og hvis din højre hånd bringer dig til fald, så hug den af og kast den fra dig; for du er bedre tjent med at miste et af dine lemmer, end at hele dit legeme kommer i Helvede.

Matt 5,29-30

Bringe til fald

I 1948-oversættelsen er der brugt ordet ”Forargelse”. I Seidelinernes oversættelse fra 1974 har de valgt udtrykket ”Fører dig i fordærv”. David Hedegaard vælger i sin oversættelse, ”Nya testamentet på vår tids språk” fra 1964 udtrykket ”lockar dig till synd”. ”Den nye aftale” skriver: ”Får dig til at gøre noget forkert”.

Formentlig er Seidelinernes ordvalg det mest præcise. ”At føre i fordærv” betyder, at den ene ved sin tilstedeværelse eller opførsel udvirker, at den andens liv ødelægges/fordærves.

Man kan se det i æblekurven. Ligger et frisk æble sammen med et råddent/fordærvet, vil fordærvelsen brede sig til det friske, som også fordærves. Det modsatte vil aldrig ske. Et fordærvet æble kan ikke bruges til noget. Det er fortabt.

Det gamle ord: ”Forarge” betyder noget i retning af: ”At lokke/føre til død og ødelæggelse”. Luther bruger en afledning i salmen, ”Vor Gud han er så fast en borg” om ”den gamle fjende led”, som ”er nu for alvor vred, stor magt og argelist, han samler mod os vist”. Der er ingen tvivl om, at ”den gamle fjende led” vil føre mennesker i fortabelse. Dertil anvender han magt og argelist.

Den split, som holder en muldvarpefælde åben, er en ”forarger” eller en ”forargelse”. Den er ganske ufarlig og uskyldig i sig selv, men når muldvarpen intetanende kommer masende igennem sin muldvarpegang i buldrende mørke, kommer den til at røre ”Forargelsen”, og så klapper fælden til død og undergang for muldvarpen.

Det er i denne betydning, man skal forstå udtrykket ”bringe til fald”.

Leif Bach Kofoed f. 1944

Læreruddannet 1970, Tidl. lærer på Sædding Efterskole.

Prædikant i LM.

Øje og hånd

Det lyder dramatisk, at man skal pille et øje ud og hugge en hånd af!

Men udtrykket skal forstås på baggrund af, at alternativet er fortabelse/Helvede.

Tankegangen er altså, at der er to forfærdelige muligheder at vælge imellem, nemlig at handicappe sig selv eller at gå fortabt.

Det første er rigtig, rigtig slemt!

Hvis man tør, kan man jo lige lade billederne tone frem:

Man konstaterer, at man nødvendigvis må af med det ene øje, fordi det fører til fordærv. Hvordan får man nu revet et øje ud? Måske kan man bruge en gaffel?

Eller man indser, at man er nødt til at skille sig af med sin højre hånd. Måske kan man save den af med en fukssvans? Det bliver ikke let med venstre hånd! Og det vil jo bløde en del; det må man tage højde for.

Men alternativet er meget, meget værre.

Helvede er det frygteligste af alt. Det ligger langt ud over, hvad man kan forestille sig. Det er så frygteligt, at end ikke Bibelen har ord for det.

Øje og hånd *kan* føre til fald

Det betyder, at det er muligt for et menneske at se eller gøre noget, som fører til fald, som fordærver, lokker til synd, får os til at gøre noget forkert.

Hvad kan det være?

Hvis man fx lader sine øjne se vold og pornografi, løber man den risiko, at man bliver fordærvet.

Folk med forstand på den slags siger, at man kan blive lige så

afhængig af porno som af heroin. Når man først er begyndt med det, kan man ikke stoppe igen. Man fortsætter og fortsætter, indtil ægteskab, hjem, arbejde osv. er sat over styr. Man fortsætter indtil Helvede. Fordærveligheden er altopslugende.

Noget lignende kan ske med hænderne. Og sikkert også med fødderne. Og sikkert også med alle andre lemmer og dele af kroppen.

Skal man så hugge arme og ben af?

Op igennem historien er der en del eksempler på mennesker, som faktisk har lemlæstet sig selv for Guds skyld. De har forstået Jesus sådan, at han mente, at da vi nu er tilbøjelige til at synde med både arme og ben og øjne og ører, så vil det være bedst, hvis vi skilte os af med disse ting.

Men det skal man ikke! Derimod kan det godt være, at det er klogt at smide sit TV ud og sørge for, at PC-en ikke kan gå på nettet. Det kan også godt være, at man skal afstå fra at gå i svømmehal og lade være med at opholde sig på stranden om sommeren, fordi man bliver klar over, at dette fører til, at man ikke kan lade være med at tænke syndige tanker og blive opfyldt af syndigt begær. Det var vist det, Luther mente med ordene om, at man ikke kan hindre, at fuglene flyver over hovedet på en, men man kan hindre dem i at bygge rede i håret.

Hvad skal man så?

Man skal søge at få den retfærdighed, som Jesus omtaler i kap.5.v.20. Den kan man få ved troen på Jesus. Har man den, er der ingen grund til at rive øjne ud eller hugge arme og ben af. For den retfærdighed er hel og fuld og umistelig.

I Kina spiser de hunde

AF BØRGE HAAHR ANDERSEN

.....

Mange årtier før der kom en finurlig dansk film, der hedder: *I Kina spiser de hunde*, var jeg velorienteret om kinesernes spisevaner. Det skyldes, at jeg var stødt på en artikel i en bog af kinamissionæren Asbjørn Åvik, der havde som tema: *Hund til middag*.

Han fortæller her med stor humor og indlevelse om nogle af sine mange kultursammenstød mellem sin egen norske baggrund og kinesernes levevis og tænkemåde. Med korte sætninger, en unik fortælleevne og dyb kærlighed til det kinesiske folk fortæller han om, hvor sær og fremmedartet han er med sin norske baggrund. Efter 1948 boede en del vesteuropæere i Hong Kong. De holdt hund i deres velhavervillaer. Men i radioen var der hver dag efter-

lysning af forsvundne hunde. De blev stjålet og solgt på det sorte marked og kunne senere spises med masser af stærke krydderier i små restauranter.

Indlevelsen og fortælleevnen brugte Asbjørn Åvik også i sine opbyggelige bøger. Jeg læste i min grønne ungdom en lille bog af ham med titlen: *Hellig uro*. Jeg er nok aldrig helt kommet mig over den. Åvik levede sig ind i det bibelske univers og omsatte det til rammende sentenser og billeder og fortællinger. Jeg hørte ham som prædikant ved et møde i missionshuset i Skjern. En meget lille og meget gammel mand, sådan som jeg husker det. Men han talte, så forsamlingen sad i åndeløs lytten.

Åvik havde øje for kinesernes kulturelle finurligheder. Men også for den bundethed i deres religiøse mørke med alle de menneskelige omkostninger, det førte med sig. Og så var han så fortrolig

Af Børge Haahr Andersen f. 1956

Cand.teol. 1986. Rektor på Dansk Bibel-Institut. Forfatter til en række bøger. Senest er udkommet *Fra Slumstrup Mark til Paradis*.

med Guds ord, at han hele tiden lod sit møde med dem gennemlyse af Guds ords åndelige sandhed: at uden Gud er et menneske uden håb. De fjerne unåede folkeslag kom ind på lystavlen. Jeg sad med bogen eller sad på missionshusbænken med en indre uro: *Betyder det, at jeg skal ændre mine fremtidsplaner?*

Åvik kaldte det *hellig uro*. Han efterlod os som læsere eller tilhørere med et spørgsmål, som det var svært at blive færdige med. Der findes mennesker i Norge, i Danmark og i Kina, som lever uden Gud. Og du og jeg kan gøre noget ved det. For vi er opvokset i en kristen kultur og har mødt Guds ord og Guds kald. Måske er det os, der skal noget helt andet end at fortsætte vores almindelige arbejdsliv og engagere os i Guds rige på fuldtid. Kan det mon overgå os, at det som skete for Peter i sin tid: at han vågnede om morgenen som fisker, men om aftenen gik i seng som menneskefisker?

Der er sket meget i dansk kultur siden min ungdom. Blandt andet er ord som *omstillingsparat*, *karriereskift* og *livslang selvudvikling* blevet opfundet. De fleste af jer, som læser Budskabet i dag, har foretaget flere ændringer i bopæl og arbejdsliv end de, der læste Budskabet for 50 år siden. I det københavnske sogn, hvor jeg var præst, flytter mellem en tredjedel og en fjerdedel af sognets beboere hvert år. Arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet reformeres og ændres i et væk. Ordet *hjemmeføddning* er til gengæld ved at gå ud af det danske sprog, fordi den type, der fødes, lever, arbejder og dør på samme egn, er ved at være en undtagelse.

Asbjørn Åvik levede i en tid, hvor det normale var, at bopæl og arbejdsliv var rimelig forudsigeligt. Men vækkelserne pillede ved dette billede, for det at se på verden med Guds blik og tænke Guds rige med, fik nogle mennesker til at forlade erhverv og familie og hjemegn for at kaste sig ud i noget nyt, ukendt og ikke

ufarligt. Den oprindelige danske bondekultur havde noget af det samme over sig. En bonde er én, der er fastboende. Den moderne tids mange flyt har gjort os til en slags nomader. Et nøgleord i vor tids omstillingsparathed er selvrealisering. Det moderne menneske har en drøm om at vågne hver dag med et smil på læben og har derfor brug for at realisere sig selv ved jævnlige skifte spor.

Der ligger i Jesu forkyndelse et kald til at søge Guds rige først. Derfor bliver Asbjørn Åviks udfordring i bogen *Hellig uro* nok stående. Som Jesu disciple følger vi den gode hyrde, og det indebærer, at vi mentalt set altid må have kufferten pakket. Det er en udfordring til leve med en stadig indre uro. Vil Gud, at jeg skal tjene ham gennem mit borgerlige arbejde og et menighedsengagement i fritiden? Eller vil Gud bruge mig et helt uforudsigeligt sted og helt på tværs af mine selvudviklingsprojekter?

At søge Guds rige først handler først og sidst om at leve sig ind i Guds åbenbaring. Nærheden til Guds ord, indlevelsen i budskabet og dets gennemlysning af mit menneskeliv er den dybeste mening med mit liv. I den proces må vi hjælpe hinanden og må også øse af den rige vækkelsestradition, som har rummet store mænd og kvinder med gennemslagskraft og nådegaver. Vi må mentalt have kufferten pakket. For vi ved aldrig, hvornår vores guddommelige arbejdsgiver fornyer vores arbejdsbeskrivelse og arbejdssted. Vi må leve med en indre uro. En hellig uro.

Verdens ældste missionær J.M.T.Winther

AF LAURIDS BREUM JAKOBSEN

.....

Jens Mikael Thøgersen Winther er født den 25. oktober 1874 i Opsund ved Videbæk. Forældrene, Kirsten Marie og Søren Kristian Winther var kommet inde fra Midtjylland. De havde forbindelse med Indre Mission, men sluttede sig til Luthersk Missionsforening, hvor Søren Kristian både blev prædikant og var med i bestyrelsesarbejdet.

Noget af det tidligste, Jens Mikael huskede, var mors fortælling af de bibelske beretninger, som han syntes næsten altid sluttede med, at der er så mange, der ikke har hørt dette. Når du bliver stor, skal du rejse ud og fortælle dem det.

Drengen var usædvanlig begavet. Han kunne læse fra han var fem år og slugte hver bog, han kunne få fat på, havde en umæt-

telig tørst efter at vide alting. Men helbredet var skrøbeligt. Han kom efter skolegangen til at arbejde ved mejeriet og blev mejerist. Her rettede hans helbred sig. Han søgte stillingen som mejeribestyrer ved Vildbjerg mejeri, men fik den ikke. Det tog han som et tegn på, at det ikke var den vej, han skulle og kom så ind på Staby Vinterseminarium.

Mens han var ved mejeriet oplevede han på grund af mors spørgsmål: "Du er da rede, ikke også Jens Mikael", en åndelig fornyelse. Han havde været særdeles optaget af politik. Det sluttede nu. Han mente selv, at det var et vendepunkt bort fra et skråplan, der let kunne have endt med et afgørende brud. Nu blev det igen Guds rige, hans tanker samlede sig om.

I Opsund var der dengang en friskole, hvor han selv havde gået. Der var han blevet lærer. Men han kom ind i et åndeligt mørke,

Winther; Er det ydremissionær, du vil, jeg skal være, så er jeg villig også til det.

.....

hvor også skolearbejdet, der ellers var en lyst for han, blev et tungt slid. Han var allerede da i gang som forfatter. Heller ikke det gik, som det skulle. En aften gik han ud uden noget mål. Men som han gik, begyndte han at bede, og under bønnen sagde han til Gud: Er det ydremissionær, du vil, jeg skal være, så er jeg villig også til det. Da var det, som han kom ind i lyset, og han gik glad hjem.

Frederik Nielsen

Kort tid efter denne oplevelse fik han en henvendelse fra nogle venner af Luthersk Missionsforening i Sønderjylland, dengang Tyskland, om han virkelig tænkte på at rejse ud som ydremissionær. Denne lille gruppe havde gennem fire-fem år haft en udsending i Kina, Frederik Nielsen fra Lydum. Ofte blev han kaldt "Lydum". Hans fulde navn er Hans Frederik Nielsen, og han er født den 17. okt. 1863 i Lydum sogn i Ribe amt. Han var kommet hjem fra Kina med nedbrudt helbred. Det bedredes herhjemme, og han var villig til atter at drage til Kina, men ville gerne have en ung mand med sig til at tage sig af børnearbejdet. Tankerne faldt på den unge lærer i Opsund. Han havde i sin forfattervirksomhed skrevet sange, også om mission. Disse sange havde Frederik Nielsen gjort brug af, og Jens Mikael var blevet kendt i deres kredse. Trods manglende uddannelse syntes Jens Mikael Winther nok, at det gik an at rejse ud som børnearbejder under Frederik Nielsen.

Afrejsen skete fra Esbjerg den 21. juli 1896. Man havde et lille afskedssamvær i Metodistkirken i Norgesgade i Esbjerg. Rejsen gik over England til USA. Her havde en dansk præst i Jamestown, N. Hansen tilbudt at give dem undervisning i engelsk. De rejssende, der også indbefattede Frederik Nielsens hustru, Helene, ankom den 8. aug. til Jamestown. Pastor Hansens hustru, Karen,

født Hansen var en søster til Thyge Thygesens hustru, Margrethe. Han var en af lederne for Luthersk Mission i Sønderjylland. De er forældre til missionær Niels Thygesen.

Amerikanske forbindelser

Medens Lydum og Winther var i Jamestown, blev det klart, at Lydum ikke egnede sig til at være leder af et missionsarbejde. Winther var villig til at rejse ud alene, men ville dog først gerne have mere uddannelse. Han kom i USA i forbindelse med Den forenede dansk evangelisk lutherske Kirke, den kirke, der senere i 1903 blev hans sendemenighed. Selv var han med ved denne kirkes dannelse i Minneapolis i september 1896 og talte der.

Der var indtil da tre dansk lutherske kirkesamfund i USA. Der var Den dansk evangelisk lutherske Kirke i Amerika. Herfra udskiltes 1894 Den dansk evangelisk lutherske kirke i Nordamerika, ofte kaldt Nordkirken. Desuden var der et samfund med navnet Dansk evangelisk luthersk Kirkeforening, der til tider betegnes som Blairsamfundet. Disse sidste stod Indre Mission i Danmark nær, og det var disse to grupper, der i 1896 sluttede sig sammen til Den forenede dansk evangelisk lutherske Kirke, til tider kaldt Den forenede Kirke. Denne kirke fik teologisk seminarium i Blair i Nebraska, og her blev Winther optaget som elev. Han blev her kendt med en person, der fik stor betydning for ham, nemlig professor Peter Sørensen Vig. Winther havde hverken real – eller studentereksamen, men afsluttede dog sin teologiske uddannelse med det højeste pointtal, der hidtil var givet. "At udfaldet blev så uventet godt, kan jeg takke den lærde professor P. S. Vig for", skriver Winther. Han skriver om ham i sin bog, Theopneustea: "P.S. Vig dr. theol. der i de uforglemmeligt givende dage, tilbragt under instruktion og indflydelse af denne bemærkelsesværdig >

Tilsyneladende tilfældighed; Winther havde ikke penge nok til en billet længere end til Japan.

begavede og gudfrygtige mand, ikke blot befæstede min tro på Bibelens ufejlbarlighed, men også, så langt som det er muligt at gøre således, gav lærde og videnskabelige grunde for at have en sådan tro”.

Til Japan

Kina var egentlig målet. Men Lydums arbejde havde været så spredt, at der ikke var noget at komme ud til, og tanken på Japan var kommet frem. Som en tilsyneladende tilfældighed havde Winther ikke penge nok til en billet længere end til Japan. Afreisen fra USA foregik fra Tacoma, Washington (ved Amerikas vestkyst) i august 1898. Den 7. september hen under aften ankom han til Yokohama. Han fik kontakt med en engelsk lægemissionær, dr. Whitney, og det lykkedes dem at finde et hjem, der ville tage Winther på kost og logi. Det var hos familien Yonemura, og hustruen gik ind på at give Winther undervisning i det japanske sprog. Yonemura var dengang presbyteriansk præst i Tokyo. Ved læsning af Bibelen blev han overbevist om sandheden i det lutherske syn og blev senere Winthers meget gode medarbejder.

Medens Winther var i huset hos pastor Hansen i Jamestown traf han Karens yngre søster, Andrea Hansen, født i Ballum 17. juli 1871. Hun var under uddannelse til sygeplejerske og tænkte på en gerning som missionær. For øvrigt havde hun af sin fædre-arv bekostet Lydums rejse til Kina. Hun og Jens Mikael Winther blev forlovet, inden han rejste til Japan. Hun var ikke færdig med sin uddannelse, men året efter den 17. august 1899 kom hun sammen med svogeren N. Hansen til Japan, og den 1. september stod deres bryllup i dr. Whitneys hjem, først borgerlig vielse på det danske generalkonsulat i Yokohama og samme dag kirkelig vielse i Kamakura ved pastor N. Hansen.

Kort derefter drog de nygifte ned til den sydligste ø i Japan, Kyushu og tog ophold i byen Saga. Her var der to amerikansk lutherske missionærer, Peery og Brown. De lutherske var ikke så hurtige til at optage missionsarbejde i Japan som flere andre trossamfund. Det var i 1892, at den første lutherske missionær kom dertil. Winther var betænkelig ved enmandsmission, og han var blevet enig med dem om at arbejde sammen. Man ønskede at åbne en ny missionsstation i byen Kurume, hvor Winther skulle være. Det tog dog tid, inden det lykkedes at skaffe et hus, men i september 1901 kom familien Winther til Kurume og begyndte et pionerearbejde med gademøder, møder i deres hus m. m. Et stort aktiv for missionen i Kurume var, at man fik Yonemura dertil som indfødt medarbejder.

Winther havde fået venner i Den forende Kirke. Også de støttede ham – sammen med vennerne i Sønderjylland. Men Winther havde nok mere udsyn end sendemenigheden i Danmark, der kun var en lille gruppe. Der blev således forhandlet mellem Den forenede Kirke og LM vennerne om overdragelse af Winther, hvilket skete 1903. Han blev da overtaget af Den forenede Kirke som deres missionær, mens man fra Sønderjylland stadig ville sende gaver til Japanmissionen. Det blev man også ved med en del år. Man overtog på et tidspunkt en missionsplads i byen Hida med en indfødt arbejder.

Teologisk seminarium

I årene 1906 til 1909 var Winthers på orlov i USA og Danmark. De lutherske missionærer var blevet klar over, at man måtte have en uddannelsesinstitution for at få japanske medarbejdere. Dette teologiske seminarium blev startet 1909 i byen Kumamoto, og Winther var en af dem, der var med til at begynde den første

lutherske præsteskole i Japan. Der fik han 12 meget arbejdskrævende år. Men for ham var det ikke nok kun at undervise, nej, han gik med eleverne på gader og stræder for at holde gademøder.

Denne gerning blev afbrudt i 1921, da familien på grund af børnene rejste hjem til Danmark. De havde tre børn, Nellie, Maya og Kristian. I Danmark blev Winther sognepræst, først i Nr. Felding, Tvis, senere i Hjerm. Seks år var han præst her i Danmark, så kom kaldet atter til Japan. Man behøvede ham ved præsteskolens. Rejsen til Japan over USA med møderejser tog dog så lang tid, at stillingen var besat, inden han nåede Japan. Det var en skuffelse, men nu kunne Winther igen gå ind pionerearbejdet i Kurume og derudfra på andre pladser. Senere flyttede familien til Fukuoka. De var på orlov i 1935. Det var sidste gang Winther kom til Danmark. På tilbagerejsen til Japan var han deltager ved Den lutherske Verdenskongres i Paris.

Travle år

Tilbage i Japan blev de næste fem år blandt de travleste, Winther havde haft i Japan, idet et område, hvor der tidligere havde været fem missionærfamilier, blev overladt til ham. Der var 12 kirker med indfødte præster. De forlangte et besøg hver måned. Der var 15 missionspladser, hvor han var den eneste arbejder. Dertil var der besøg hos syge, og en kassererpost med en mængde kontorarbejde tog resten af tiden. Så kom anden verdenskrig, der medførte at mange missionærer måtte rejse ud af landet. Det var vanskeligt at arbejde. Et besøg af missionæren ville ofte blive efterfulgt af et militærbesøg. Winthers rejste 1941 til USA, hvor deres ældste datter var bosiddende. Vejen var lukket til Danmark. I USA fik Winther en gerning som præst i Shelby. Senere flyttede de til Davenport, hvor datteren Nellie og hendes mand boede, og

her døde Andrea Winther den 18. juli 1949.

Da krigen var slut, ønskede Winther at komme til bage til Japan. Han tænkte, han kunne gøre en gerning nogle få år og optage avismissionen, hvor man kom i kontakt med mennesker gennem annoncer. Der blev søgt om indrejsetilladelse, han fik den og rejste til Japan for femte gang 1950 på egen risiko, ansvar og midler. Det viste sig, at avisannoncer var støget så meget, at det ikke var for Winthers økonomi. Men til Japan var allerede kommet missionærer fra Norsk Luthersk Missionssamband, og de ønskede Winther som lærer ved en Bibelskole i Kobe. Winther sagde nej. Men opfordringerne blev ved, og til sidst gik han med til at komme et år eller to, og det første skulle være et prøveår. Andre ansættelsesaftaler var der vist ikke, men det blev imidlertid til næsten 20 år. Først havde man Bibelskole, senere måtte man have en præsteskole, og her kom Winther til at give et meget betydeligt bidrag til undervisningen. Han måtte tage fat på at udgive bøger. Man kunne ikke gå hen og købe en bog i god lutherske teologi. Vil vi have dem, må vi selv lave dem, udtalte han. Han havde allerede på præsteskolens i Kumamoto udarbejdet meget materiale. Det måtte omarbejdes bl.a. på grund af sproget.

En produktiv mand

Den første bog, han fik trykt var om Bibelen: Theopneusteia, Bibelens vidnesbyrd om sig selv. Det var ikke mærkeligt, at det var den første. Det var helt klart for Winther, at Bibelen er Guds ufejlbarlige ord, og det var hans ønske at vidne klart om det. En anden bog var en hjælpebog til præster med vink til prædikener over alle kirkeårets tekster med angivelse af alle søndages temaer. Videre har han udarbejdet et mægtigt forelæsningsmanuskript til 3. Mosebog på over 1000 sider. Det er på engelsk. Winther kunne >

Laurids Breum Jakobsen f. 1946
Cand Theol.fra Århus universitet 1982.
Har været præst i Den danske Folkekirke.

godt forelæse på japansk, mens manuskriptet var på engelsk. Han lagde et stort arbejde i udarbejdelsen af en evangelieharmonie på japansk. Ud over dette krævende arbejde var han ofte om søndagen ude at prædike i de lutherske kirker. Desuden havde han en omfattende brevvæksling.

Af udgivelser fra tidligere år kan anføres: 1911: "Present Religius Spirit and Problems". 1915. "De sidste ti år i Japan". 1916: "Ført af Herren". 1925: "Kagawa, de forkuedes ven". Sin doktorgrad fik han fra sin tidligere teologiske skole i Blair i USA 1938; det var som æresdoktor. Han blev ridder af Dannebrog og blev dekoreret med den japanske Opgående Sols Orden.

Om Winthers børn kan kort nævnes: Nellie f. 1901, blev uddannet som sygeplejerske, gift dansk med ingeniør Hans I. Hansen; de immigrerede til USA. Maja f. 1903, var missionær i Japan, som pensionist flyttede hun til USA. Kristian f. 1905, gift i Danmark med Johanne Lysgaard Jørgensen; de var mange år bosat i Sigtuna i Sverige, og han har haft ansættelse ved SAS i reklameafdelingen.

Winther døde i Japan den 2. marts 1970 som 95 årig. De sidste måneder var hans helbred så dårligt, at han ikke kunne undervise eller holde gudstjenester. Han blev begravet den 5. marts på Den udenlandske Kirkegård uden for Kobe. Ca. 450 var deltagere ved begravelsen.

Forholdet til LM

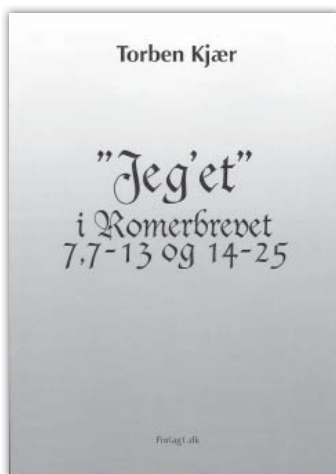
Winther gled i baggrunden i LM. Hvis man tager Missionsvennen som målestok for, hvor meget han var kendt, så må man sige, at i de første år var der stor interesse for ham. Artikler og omtale ebber ud 1912, og vi skal frem til 1935, før der er en notits om ham i forbindelse med foreningens årsmøde i København, hvor han

havde talt. Efter denne omtale går der mange år igen. Men i 1953, hvor Winthers søndagsskolebarn fra Kurume, Inadomi gæstede Luthersk Missions Højskole, er der igen en omtale af ham. I de senere år kommer der flere artikler om ham. Der er også artikler i udgivelsen "Juleneget". Han blev da atter kendt af venner i LM, vel mest på grund af forbindelsen med Norsk Luthersk Missions-samband, der arbejdede sammen med LM i andre lande, og flere i LM holdt deres blad "Utsyn". Dette fornyede kendskab nåede ganske sikkert sit højdepunkt ved missionsforeningens 100-års jubilæum, da man indbød Winther til at komme, hvilket han afsløj, men sendte en hilsen på lydband, der også blev afspillet ved selve jubilæumsmødet og gengivet i Missionsvennen.

På 100-årsdagen for Winthers fødsel blev der holdt et minde-samvær i Videbæk ved forældrenes grav og i missionshuset. Det var 25. okt. 1974. Mindesamværet er med en billedreportage omtalt i Missionsvennens nr. 3. årg. 75: "Verdens ældste missionær. Denne titel blev føjet til Jens Mikael Thøgersen Winthers navn med rette. En del af Missionsvennens læsere vil erindre, at Winther var en flittig brevsriver til de sidste år. Det sidste brev, han sendte os sluttede han således: Herren er min Hyrde, og jeg kan tilføje: Mig skal intet fattes. Han vil give mig kræfter til det, Han venter, jeg skal udrette. Ses vi aldrig mere hernede under dette stjernetag, i den store helgenkæde mødes vi på Herrens dag. Tak for alt. Jeres gamle ven og broder i Herren. J.M.T.Winther".

Om bogen; Umiddelbart kan det måske virke voldsomt at bruge 228 sider på 19 vers, men det er der faktisk en god grund til.

AF CHRISTIAN MAYMANN

”Jeg’et” i Romerbrevet 7,7-13 og 14-25

Torben Kjær
Forlag1.dk, 2010
228 sider, kr. 228,-

Torben Kjær har stukket hånden i det, man kan kalde en teologisk hvepsere – og er sluppet rigtig godt fra det.

Hans nye bog *Jeg’et i Romerbrevet 7,7-13 og 14-25* er en nærlæsning af de to tekstafsnit. Umiddelbart kan det måske virke voldsomt at bruge 228 sider på 19 vers, men det er der faktisk en god grund til. For hvad siger vi i sjælesorgen til det troende menneske, der oplever at han synder? Siger vi, at han må tage sig sammen og kæmpe lidt mere? Eller siger vi, at den erfaring er en del af den troendes erfaring, samtidig med at vi kalder det menneske til at fastholde sin kamp mod synden? All right det er måske lidt spidst sat op, men det er noget af det, kampen om Rom 7,7ff. handler om. Og derfor giver det god mening at bruge de mange sider på det spørgsmål.

Bogen falder i to hoveddele struktureret efter de to afsnit, der gennemgås. Hver af de to hovedafsnit falder igen i to underafsnit: Først en forskningsoversigt, der giver en oversigt over de væsentligste bøger og artikler fra 1929(!) og til i dag. Umiddelbart vil nogen måske synes, at det lyder

”tørt” – men der er god mening i det. Det giver nemlig en forståelse for, hvad der vigtigt at undersøge i de enkelte tekster for at nå til klarhed over dem – og det giver en god fornemmelse af, at Torben Kjær faktisk ved, hvad det er, der er sagt før om disse afsnit. Derefter giver Torben Kjær sig til selv at nærlæse teksterne.

Udfordringen, som Torben Kjær bakser med, er todelt. For det første: *Hvad* står der faktisk i de to tekster? Hvad mener Paulus med det, han siger? Dernæst: Hvordan passer det i øvrigt ind i det billede Paulus tegner andre steder (dvs. i dette tilfælde: andre steder i Romerbrevet og Filipperbrevet 3).

Torben Kjær’s hovedkonklusioner er, at den første tekst (7,7-13) handler om et ”jeg”, der ”[har] sin identitet i loven og dets liv og retfærdighed i loven” (s.108), og at dette menneske er den *ikke-kristne* (s.111)

Den anden tekst er den kontroversielle (7,14-25), for er det Paulus som kristen eller ikke-kristen, der er tale om her? Torben Kjær’s svar er ikke overraskende – Paulus beskriver sig selv som kristen.

.....

For at svare på spørgsmålet finder Torben Kjær det, han kalder "spor", der kan lede i retning af en forståelse af, hvem dette "jeg" er. Her synes jeg selv, jeg fik en del ahaoplevelser og gode måder at forstå (og formulere), hvad det er Paulus skriver. Der er også formuleringer, som folk givetvis vil slå sig på, men som ved nærmere eftertanke rummer væsentlige teologiske pointer.

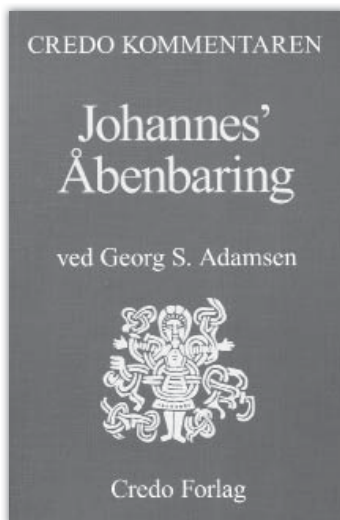
En af de teologiske hovedstrømninger i dag omkring denne tekst er at forstå den som en beskrivelse af det ikke-kristne menneske. Et af de afgørende argumenter har været Paulus' udsagn om, at "jeg" er solgt til at leve under synden (v.14). Det harmonerer vanskeligt med fx udsagnet om, at den troende er fri fra synden (Rom 6,17ff.). Dette argument får Torben Kjær analyseret og afvist på en meget grundig måde (Og da jeg så argumentet tænkte jeg: Hvorfor i al verden har jeg ikke selv tænkt på det!).

Bogen har også nogle svagheder. Jeg tror, der er rigtig mange kristne, der kunne have godt af at læse den – også selv om de ikke har en teologisk uddannelse. Derfor kunne det have været rart, hvis man

havde placeret en stor del af de græske udtryk i noter. Det ville næppe få den til at tabe i værdi rent (fag)teologisk, men det ville have højnet læsbarheden en del.

Åbenbaringsbogen; har til hensigt at gøre de kristne beredte til Jesu genkomst.

AF ALEX DAHL KARLSEN

Johannes' Åbenbaring (Credo Kommentaren)

Georg S. Adamsen
Credo, 2010
472 sider, kr. 349,95

Den nyeste Credo Kommentar dækker Johannes' Åbenbaring. Kommentarens anliggende står tydeligt. Forfatteren er nemlig en mand, som har et budskab. Han er forkynner og sjælehyrde. Der er sjæleføde at hente.

Det er netop det, der bør adskille Credo Kommentaren fra andre fagteologiske kommentarserier. Credo Kommentaren skal hævde sig på bibeltroskab og budskab.

Georg S. Adamsen er ydmyg over for teksten og over, at der er ganske mange forskellige tolkninger af teksten. Han indrømmer blankt, at det ikke er nogen nem bog at skrive en fortolkning til. Måske skyldes bogens tykkelse, at han loyalt vil formidle alternative fortolkninger til teksten.

Samtidig er han ikke nogen bangebuks. Han tør hævde klassisk kristendom og klassisk luthersk teologi, selv om det kan provokere.

En kort beskrivelse af hans tilgang til Åbenbaringsbogen:

- Da Åbenbaringsbogen hører til de såkaldt 'modtagne skrifter', virker

den ikke til at have samme autoritet for Adamsen, som fx Johannesevangeliet (side 33 og 36-37)

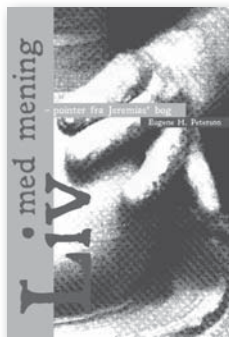
- Kommentarens tolkningsnøgle er den sjælesørgeriske: Åbenbaringsbogen har til hensigt at gøre de kristne beredte til Jesu genkomst (side 54-55)
- Forfatterens læsning er *symbolsk*. Åbenbaringsbogen profeterer ikke om en række (fremtidige) historiske begivenheder (side 67). Der er tale om et billedsprog, der skal tale til hjertet (side 72-74)
- Åbenbaringsbogens anliggende er to ting: 1) De kristne skal bede om Kristi genkomst 2) omvendelse og tro (og forberedelse til nadverbor-det) (side 444 og 68ff.)

Jeg er imod den symbolske læsning, fordi risikoen er, at fokus flyttes væk fra teksten og til det, man gerne vil have den til at sige. Ind imellem er der nogle læsninger af teksten, som jeg synes, virker for søgte. Eksempelvis når der står om de kristne, at de bliver slået ihjel, tolkes det som de troendes *forvandling*. Jeg kan ikke se, at teksten selv lægger op til, at det, Johannes ser, er symbolsprog. Det må dog være det

afgørende, om teksten selv antyder, om der er tale om billedsprog.

Jeg bryder mig ikke om, den måde forfatteren forholder sig til Åbenbaringsbogen på. At den er et af de såkaldt modsagte skrifter, betyder ikke, at dens autoritet er mindre end de ikke-modsagte skrifter.

Det gode ved kommentaren er dog stadigvæk, at forfatteren tydeliggør, at formålet er at gøre de kristne beredte til Jesu genkomst, og med den forventning, glæde og udholdenhed, det fører med sig, og med den alvor, at de ikke-troende går den evige fortabelse i møde. Det står tydeligt for læseren.

232 sider – Kr. 199,95

Liv med mening - pointer fra Jeremias' bog

Af Eugene H. Peterson

Med udgangspunkt i udvalgte pas-sager fra Jeremias' Bog tager Eugene Peterson os med på en rejse gennem Jeremias' liv og gerning.

Med indlevelse, skarpsindighed og sans for detaljen, viser han os, at profetens budskab ikke kun var beregnet for samtiden, men i høj grad også er aktuelt for os i dag.

Telefon 4820 7690
logosmedia@d1m.dk
www.logosmedia.dk

272 sider – Kr. 299,95

At svare med spørgsmål Inspiration til at tale om tro

Af Randy Newman

"Meget afslappende måde at lægge op til det at evangelisere på"

Erik Nielsen, pionermissionær og børnekonsulent

"En god bog om evangelisering. Forfatteren opmuntrer os til at lære af Jesus: At have et bankende hjerte for mennesker og at vidne for dem ved at stille enkle spørgsmål".

Torben Østermark, evangelist og landsleder i Friluftmissionen

Køb bøgerne på www.logosmedia.dk

Udgiver

Luthersk Mission
Industrivænget 40
3400 Hillerød
Bladnr. 47700

lm
LUTHERSK MISSION

budskabet